

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ЕТНОЛОГІЇ І ПРАВА ВІННИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

**ВІД ВИТОКІВ
ДО СЬОГОДЕННЯ**

**До 100-річчя з часу
заснування
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
та 95-річчя Інституту історії,
етнології і права**

УДК 378.4(477.43/44)
ББК 74.584(4УКР-4ВІН)738.1
І-71

Авторський колектив:

Ю. А. Зінько (відповідальний редактор), С. О. Гусев, П. С. Григорчук,
О. В. Зінько, О. А. Коляструк, В. В. Кононенко, П. М. Кравченко,
О. І. Криворучко, Ю. В. Легун, А. К. Лисий, О. А. Мельничук,
І. М. Романюк, Ю. С. Степанчук, В. А. Тучинський

Рецензенти:

В. М. Даниленко — доктор історичних наук, професор, член-кореспондент
НАН України, завідувач відділу Інституту історії України
НАН України;
С. Л. Калитко — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та куль-
тури України Вінницького державного педагогічного уні-
верситету імені Михайла Коцюбинського

Використано матеріали Державного архіву Вінницької області,
Вінницького обласного краєзнавчого музею, музею історії та архіву
Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла
Коцюбинського, особистих архівів працівників і випускників закладу

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту історії, етнології
і права Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(протокол № 1 від 30 серпня 2012 р.)*

**Інститут історії, етнології і права Вінницького державного педагогічно-
го університету імені Михайла Коцюбинського: від витоків до сьогодення**
[Текст] / Ю. А. Зінько та ін. ; Відп. ред. Ю. А. Зінько ; Він. держ. пед. ун-т
ім. М. Коцюбинського. — Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика»,
2012. — 208 с. : фото.

ISBN 978-617-533-075-3

Дане видання є першою спробою комплексно висвітлити минуле Інституту історії, етнології
і права (колись історичний факультет) з початку підготовки вчителів історії у Вінницькому
учительському інституті у 1919 р. до 2012 р. У виданні представлено наукові школи, короткі
біографічні дані визначних професорів, доцентів, деканів та провідних викладачів інституту,
інформацію про розвиток студентського самоврядування й найбільш цікаві студентські справи,
а також повсякденне життя студентів.

Книга розрахована на викладачів, студентів та тих, хто цікавиться історією освіти на Поділлі.

УДК 378.4(477.43/44)
ББК 74.584(4УКР-4ВІН)738.1

ISBN 978-617-533-075-3

© Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, 2012
© ДП «Державна картографічна фабрика», 2012

ВІД АВТОРІВ

У липні 2012 року Вінницькому державному педагогічному університету імені Михайла Коцюбинського виповнилося 100 років. За свою вікову історію наш навчальний заклад пройшов гідний шлях. Поставши як учительський інститут, що готував освітні кадри початкової і середньої освіти на Поділлі, згодом інститут став одним з провідних педагогічних університетів України, у стінах якого отримали кваліфікацію вчителя сотні його вихованців. Зараз вищу освіту в педуніверситеті здобувають понад шість тисяч студентів. Свої фахові знання і досвід у шести інститутах і факультеті підростаючому поколінню передають понад 500 висококваліфікованих педагогів, серед яких 35 докторів та 291 кандидат наук.

Кожен навчальний підрозділ університету має своє неповторне минуле, сповнене не лише значних досягнень і високих злетів, а й почасти непересічних випробувань і людських трагедій. Створений 1919 року, у часи національно-визвольних змагань українців, історичний факультет також пройшов непростий шлях становлення у 1920–1930-ті роки, гартувався у важкий воєнний і повоєнний час, пережив тимчасове закриття у середині 50-х років. Відновлена підготовка істориків у Вінниці була на початку 70-х років, а як самостійний структурний підрозділ педагогічного інституту факультет запрацював з 1973 року й діє до сьогодні як Інститут історії, етнології і права.

Вся його історія, чи це були мирні роки, чи лихоліття війни, нерозривно пов'язана з долею навчального закладу, країни, українського народу. Лише за останні 40 років інститутом підготовлено більше 5 тисяч спеціалістів-істориків. Випускники інституту успішно працюють у загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, технікумах, професійно-технічних училищах, а також у музеях, архівах, екскурсійних бюро, є співробітниками правоохоронних органів та державними службовцями. Більш ніж сто його вихованців, захистивши кандидатські та докторські дисертації, працюють у вищих навчальних закладах чи наукових установах України і ближнього зарубіжжя.

Викладачі, студенти та випускники Інституту історії, етнології і права пишаються своєю минулою і сучасною історією. Шануючи зроблене, примножуючи традиції, досвід, надбання попередніх поколінь, він впевнено відчуває себе зараз і з надією дивиться у майбутнє.

Цікавій і неповторній минувшині й сучасності Інституту історії, етнології і права присвячена дана книга. Її автори — викладачі, переважно випускники інституту, люди, які своїми руками і розумом творять його долю. Вони є не пасивними спостерігачами того, що відбувалося і відбувається в інституті, а дійовими учасниками його історії, залюбленими в його біографію. Ця любов вимірюється не кількістю висловлених у цій книзі щирих слів (хоча і вони важливі) про минуле і сьогодення інституту, а, передусім, повсякденною копіткою, часто прихованою від людського ока, самовідданою й безкорисливою працею задля його процвітання, на благо молоді, що здобуває тут освіту.

Видання цієї книги — наш посильний подарунок до славного ювілею рідного педагогічного університету, наша шана його викладачам і співробітникам.

ШЛЯХОМ СТАНОВЛЕННЯ (1912–1920-ті рр.)

Початок ХХ ст. відзначається як один з драматичних періодів історії Російської імперії. Перша світова війна, революції, зміни політичних курсів, безперечно, впливали на освітньо-культурне життя України, зокрема Поділля. Незважаючи на складну політичну і соціально-економічну ситуацію в Україні духовне, культурне і мистецьке життя українського народу не занепало. І хоча в той час дійсно національної педагогічної школи не було створено, однак намітилися напрямки її відродження і розвитку. Прикладом цього може бути відкриття Вінницького учительського інституту. Це була важлива подія в культурно-освітньому житті м. Вінниці.

Жіноча та чоловіча міські гімназії (тепер Державний архів Вінницької області та технічний ліцей)

Ідея про відкриття в м. Вінниці учительського інституту зародилась в середовищі вінницьких мешканців ще в 1907 р. Завдяки їхньому клопотанню 5 червня 1912 р. було видано наказ про заснування в м. Вінниці учительського інституту, який розпочав роботу 1 липня 1912 р.¹ Інститут займав невелику двоповерхову будівлю в районі Замостя,

Двокласне міське училище (приміщення не збереглося)

Комерційне училище (тепер школа-ліцей № 7)

на початку вул. Великої Олександрійської (тепер проспект Коцюбинського) у будівлі № 2. В перший рік існування інституту основна діяльність була спрямована на забезпечення його необхідним обладнанням та інвентарем². Перших чотирьох тисяч карбованців, виділених з місцевого бюджету, ледве вистачило на обладнання однієї класної кімнати,

Реальне училище
(тепер торгово-
економічний
інститут КНТЕУ)

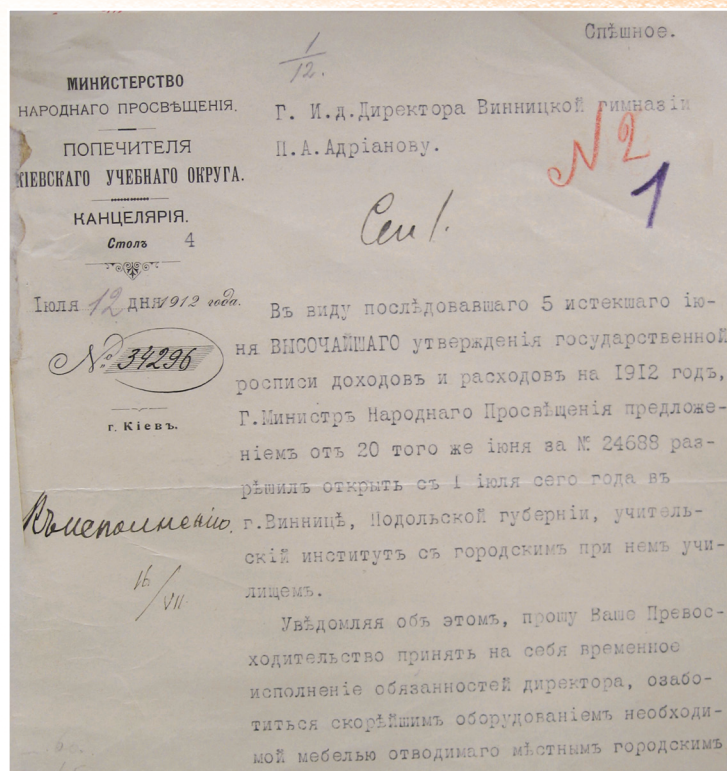

г. Винница, Под. губ. № 7.
Министерская женская гимназия.

Міністерська жіноча гімназія
(тепер школа-гімназія № 2)

Будівля Вінницького
учительського інституту,
інституту народної освіти,
1912–1924 рр. (1912 р.),
нині одне з приміщень
Вінницького будівельного
технікуму

Лист Попечителя Київського навчального округу
про відкриття з 1 липня 1912 р. у м. Вінниці
учительського інституту, 1912 р.

були придбані парти, кафедра, дошка, географічні й історичні карти, навчальні таблиці.

У липні 1912 р. тимчасово виконуючим обов'язки директора новоствореного інституту було призначено П. О. Андріанова, ректора чоловічої гімназії.

Невдовзі його замінив Матвій Дмитрович Запольський, досвідчений керівник і педагог, який керував інститутом до 1922 р.

Упродовж другої половини липня до приймальної комісії надійшло 70 заяв, на вступні іспити з'явився 61 абітурієнт; за їх наслідками до складу учнів першого класу було зараховано 25 осіб, заняття розпочалися з 15 вересня 1912 р.

Інститут був заснований на принципах загальної підготовки, без поділу на відділення чи факультети. По його закінченні випускник міг викладати будь-який предмет.

Заняття в учительському інституті розпочиналися о 9-й годині ранку і закінчувалися о 14²⁵ (по 6 уроків щодня). Тривалість навчальної години складала 50 хвилин. Навчалися 6 днів на тиждень. Уроки були не спаровані, але, наприклад, історія викладалась у 1912–13 н.р. три дні поспіль: у четвер, п'ятницю і суботу³. Так простіше було пов'язати викладений матеріал, можна було розподілити одну велику тему на 2–3 уроки, що збільшувало вірогідність

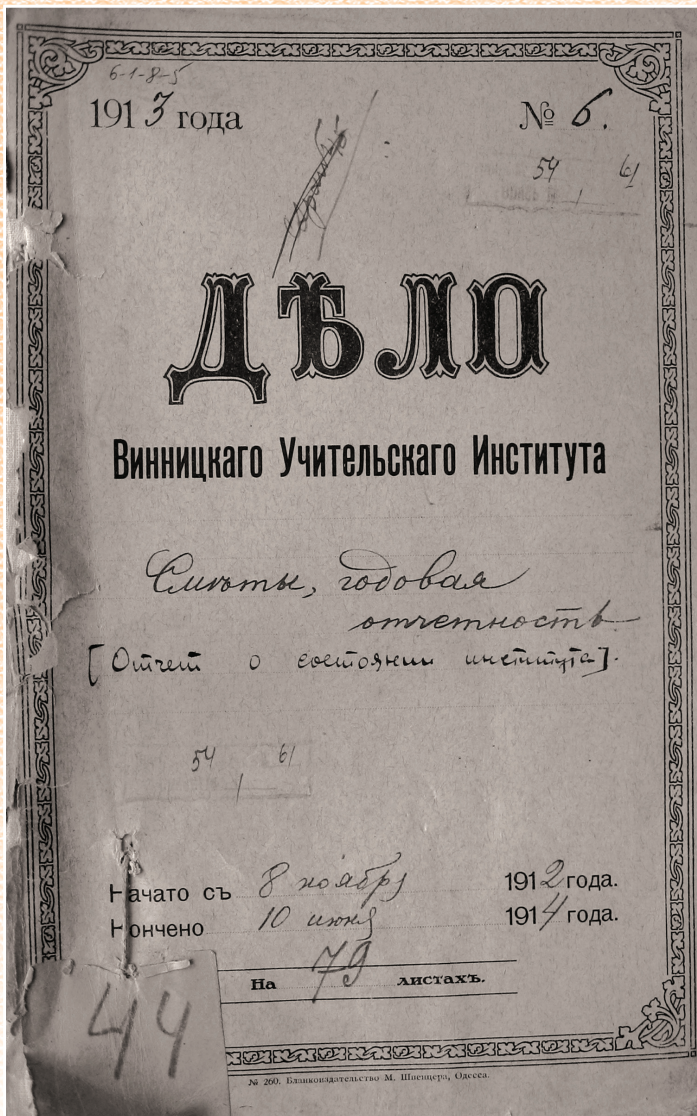
кращого сприймання і запам'ятовування інформації. Навчання в інституті здійснювалося російською мовою, вживання української заборонялося. За мовним режимом в інституті суворо стежили викладачі, наглядачі, аудитори.

За соціальним складом перший набір виглядав наступним чином: 19 селян, 5 козаків, 1 особа духовного звання; за віком: 19-річних — троє, 20–22-річних — десятеро, 23–25-річних — п'ятеро, 26–29-річних — семеро; за віросповіданням — всі православні; за національністю — 24 росіяни, 1 молдаванин; за рівнем освітньої підготовки: 6 осіб закінчили учительську семінарію, 8 — педагогічні курси, 2 — міське училище, 8 отримали звання учителя, склавши екзамен, 1 мав домашню освіту⁴.

Матеріальне забезпечення учнів було вкрай низьким. Місячну стипендію в розмірі 20 крб. отримували лише один учень, решта — по 13 крб. 85 коп.⁶ Від рідних отримували матеріальну допомогу 11 учнів, за позикою — 5, зовсім ніякої — 9. З 25 учнів лише 4 займалися підробітками. Як засвідчують так звані «опитувальні листи», учні відчували потребу в найнеобхіднішому: 7 з них снідали лише шматком хліба, 12 не вечеряли, 18 не мали зміни взуття.

Запольський Матвій Дмитрович,
директор інституту, 1912–1922 рр. (1913 р.)

Архівна справа Вінницького учительського інституту в Державному архіві Вінницької області, 1912–1914 рр.

Гуртожитку поки що не було, учні винаймали помешкання в приватних будинках.

В інституті вихованці опановували низку дисциплін (див. табл. 1).

Простежуючи передумови виникнення історичного відділення, необхідно згадати першого викладача історії учительського інституту. Це був Полієвкт Василісович Гришков, який чимало дав вихованцям цього закладу не лише в плані вивчення історії, а й у розумінні життя і педагогічної майстерності.

Народився П. В. Гришков 9 січня 1886 р. в сім'ї священика, був православної віри. У 1910 р. закінчив курс наук історико-філологічного факультету Імператорського Харківського університету. З 1 вересня 1910 р. за розпорядженням Головного управління Київського навчального округу був допущений до виконання обов'язків наставника історії і географії у Велико-Сорочинській учительській семінарії ім. М. В. Гоголя у Миргородському повіті Полтавської губернії. Завдяки наполегливій праці і відповідальному ставленню до своїх обов'язків він обіймав високі посади у цьому навчальному закладі. Про це свідчить призначення П. В. Гришкова керівником занять з історії на тимчасових педагогічних курсах для вчителів початкових училищ Полтавської губернії при Велико-Сорочинській гімназії. У червні 1912 р. його було запрошено на таку ж посаду до Вінницької учительської семінарії, а згодом за пропозицією Управляючого Київським навчальним округом від 2 серпня 1912 р. переведено на посаду вчителя історії і географії до Вінницького учительського інституту (з 1 вересня 1912 р.). В листі директора учительського інституту М. Д. Запольського зазначалося: «Маю

Табл. 1

Розклад уроків у Вінницькому учительському інституті на 1912–13 н. р.⁵

Дні Години	Понеділок	Вівторок	Середа	Четвер	П'ятниця	Субота
9–9 ⁵⁰	Закон Божий	Історія словесності	Геометрія	Закон Божий	Історія	Історія
10–10 ⁵⁰	Арифметика	Креслення	Фізика	Російська мова	Каліграфія	Фізика
11 ⁰⁵ –11 ⁵⁵	Теорія словесності	Географія	Природознавство	Малювання	Географія	Геометрія
12 ³⁵ –13 ²⁵	Російська мова	Арифметика	Теорія словесності	Історія	Алгебра	Малювання
13 ²⁵ –14 ²⁵	Малювання	Алгебра	Співи	Співи	Природознавство	Арифметика

Гришков Полієвкт Василіскович,
перший викладач історії Вінницького
учительського інституту, 1912–1917 рр.

честь повідомити Вам, що розпорядженням Пана Попечителя Київського навчального округу від 1 серпня 1912 р. Ви призначені на місце викладача історії і географії ввіреного мені інституту»⁶.

Про високий рівень освіченості й майстерності П. В. Гришкова свідчить той факт, що з його призначенням до Вінниці на адресу дирекції Вінницького учительського інституту почали надходити листи з проханням надати викладачеві можливість проводити заняття також в інших навчальних закладах міста — реальному училищі, приватній жіночій гімназії, комерційному училищі тощо. Таким чином Вінницький учительський інститут був на той час фактично єдиним джерелом постачання кваліфікованих викладацьких кадрів для училищ та шкіл міста. Авторитет П. В. Гришкова в інституті був високим. З 2 січня по 8 березня 1915 р. він виконував обов'язки директора учительського інституту. Втім, за наказом попечителя Київського навчального округу від 1 вересня 1917 р. П. В. Гришкова призначено вчителем історії та географії до Саранської гімназії (Удмуртія).

На звільнену посаду був призначений Борис Васильович Скітський, викладач місцевого реального училища, який мав диплом історика по закінченні в 1907 р. університету Св. Володимира⁷. Впродовж наступного десятиліття він працював учителем середньої школи. Б. В. Скітського високо цінували в інституті як одного з провідних педагогів. Він був високоосвіченим, гарним методистом, лектором і керівником позакласної роботи учнів.

Слід зазначити, що у 1917–18 н. р. історію Росії, Сходу, Греції і Риму викладав також І. Є. Озерянський. Педагогічна рада на засіданні 31 травня 1918 р. одностайно вирішила залишити його й на наступний навчальний рік. У 1919–20 н. р. у Вінницькому учительському інституті викладачем історії працював також учитель місцевої міської гімназії І. П. Волков.

По завершенні навчання випускники Вінницького учительського інституту отримували атестати, форма яких була затверджена Міністерством народної освіти Російської імперії 4 лютого 1914 р. за № 6028. Атестат на звання учителя вищого початкового училища отримували вихованці інституту, які успішно склали такі іспити: російська мова, арифметика, алгебра, геометрія, історія з методикою, природознавство з методикою, фізика, Закон Божий, графічні мистецтва, співи.

У 1917 р. Тимчасовий уряд розпочав реформу педагогічної освіти. Згідно із законом від 14 червня 1917 р., до оновлених учительських інститутів приймали осіб, які закінчили загальноосвітню школу III ступеня, причому перевагу віддавали особам з педагогічною підготовкою і практикою⁸.

Перший Російський з'їзд представників учительських інститутів (1917 р.) висловився за трирічний термін навчання. Зазвичай учительські інститути мали три відділення: словесно-історичне,

Скітський Борис Васильович, викладач історії
Вінницького учительського інституту, 1917–1924 рр.

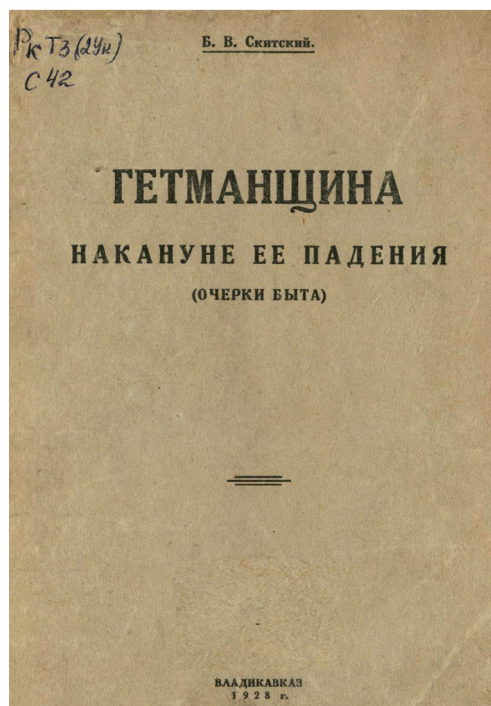
Борис Васильович
Скітський та його учні

фізико-математичне і природничо-географічне; так було і у Вінниці. Назва «клас» замінювалася на «курс». Учні учительських інститутів називалися слухачами, їх кількість становила 45 осіб. Водночас, беручи до уваги нестачу вчителів, педагогічний раді інституту дозволялося збільшити її до 75 осіб.

Слухачі, які закінчили учительський інститут, отримували звання учителя вищих початкових училищ з правом викладання в усіх школах II ступеня.

В обіжникові Міністерства освіти від 7 вересня 1917 р. за № 5674 учительські інститути визначалися як «вищесередні школи». Передбачалося, що внаслідок реформування освітніх закладів цей тип школи досягне у своїй перебудові логічного завершення, тобто перетвориться на вищу школу. Однак цього не сталося через політичні зміни, що розпочалися у державі. Така невизначеність статусу негативно позначилася на життєдіяльності учительських інститутів. Офіційно

вони не давали вищої освіти, а лише «вищесередню». В правовому відношенні вони стояли навіть нижче середніх шкіл, бо їх випускникам було категорично відмовлено у вступі до політехнічних інститутів та інших вищих навчальних закладів. Доходило до абсурду: до учительського інституту брали осіб із середньою освітою, які мали право вступати до вищих шкіл. Натомість, закінчивши цей навчальний заклад, вони це право втрачали.

Монографія Б. В. Скітського «Гетманщина на кануні її падіння (очерки быта)», 1928 р.

ГЕТМАНЩИНА НАКАНУНЕ ЕЕ ПАДЕНИЯ. (ОЧЕРКИ БЫТА).

Период времени от 50-го и до половины 80-х гг. XVIII в., период жизни последнего поколения, видевшего самостоятельную Гетманщину, имеет свою особую физиономию и является знаменательным в истории этого края.

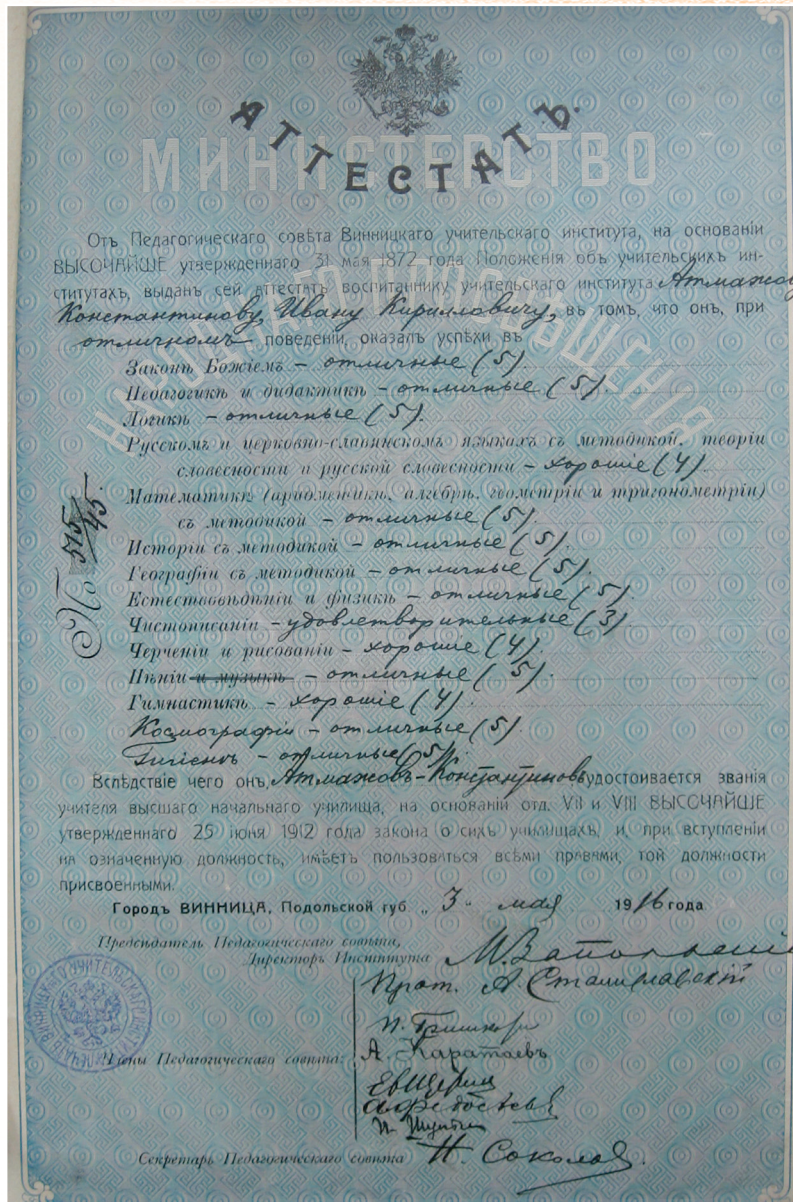
К этому времени закончился период первоначального накопления капитала, закончился тот процесс, который, по жестокой иронии судьбы, украинскому народу пришлось пережить два раза, так как первые его успехи были казацкой саблей в пору великой революции 17 в. радикально вычеркнуты.

В этот же период украинский народ впервые занес ногу на следующую ступень своего существования, заложил основы быта, соответствующего стадии развитого торгового капитализма.

Украинский народ в данный период окончательно завершил столетний процесс общественного расслоения и аристократизации, выделив на одном полюсе новую привилегированную шляхту (из казацкой старшины) и высшее духовенство, а на другом — бедную бесправную массу казачества и полукрепостного помещика, создав, таким образом, характерную структуру сословного общества «старого режима».

Аристократический строй убил элементы старого демократического самоуправления. Носители торгового капитала создали централизованный бюрократический аппарат управления во главе с гетманом, проявившим тенденцию к установлению монархической власти, подобной власти версальского и петергофского двора. Для охвата все более усложнившихся, с ростом торгового капитала, общественных отношений, бюрократический аппарат реформируется в духе реформ «просвещенной монархии». Увеличивается его состав, отделяется администрация от суда, учреждаются новые судебные установления, делаются попытки кодификации права, организуются финансовые управления; в правительственном аппарате вводится известная четкость и отчетность в делопроизводстве¹⁾. Спешное конструирование полицейской государственности создало бы гарантию господства национальной аристо-

¹⁾ Так, напр., суд д. б. представлял в Генеральную Военную Канцелярию ведомость о движении дел за отдельные месяцы, о числе заседаний, о лицах, присутствовавших при разборе дел, отмечать количество разрешенных и не разрешенных жалоб и указывать причины замедления в судопроизводстве. См. дела ген. войск, канц. (Киевск. центр. арх. древних актов №№ 2826, 2828-31, 6118 и др.).

Атестат учителя вищого початкового училища, випускника Вінницького учительського інституту, 1916 р.

1919 р. за №395/3205 Вінницький учительський інститут був визнаний вищим соціальним навчальним закладом з трьома напрямами підготовки: словесно-історичним, природничо-географічним, фізико-математичним, які в майбутньому стали основою для виокремлення факультетів⁹. Передбачалося для навчання за словесно-історичним напрямом набрати 30 осіб. Це мало позитивні наслідки, оскільки відтоді учительський інститут вважався вищим навчальним закладом і набув структурованості, що дало можливість вивчати не широке коло дисциплін, а значно вужче, враховуючи потреби фахової підготовки зі спеціальності. Цей наказ зобов'язував педагогічні ради інститутів виробити і затвердити нові навчальні плани. Навчальний план для слухачів словесно-історичного напрямку наведено у табл. 2.

Як видно з таблиці, на словесно-історичному відділі більше уваги приділялося загальним дисциплінам і предметам мовознавчого характеру. З 34 обов'язкових предметів лише 7 відводилося історії. Однак навчальний план показує, як широко вивчалася українська мова; натомість у ньому немає жодної згадки про російську.

Варте уваги спеціальне «Положення щодо змін в навчальному плані 1919–1920 навчального року», в якому зазначається: «Історія України, як історія Батьківщини, мусить бути виділена в окремий курс. Історія Московщини повинна ввійти в курс всесвітньої історії, на котру призначається 10 годин». Читаючи ці рядки, можна зробити висновок, що в період державотворчих процесів 1917–1920 рр. значно зросла національна свідомість української освітньої інтелігенції. Українські державні діячі в галузі освіти вже відкрито заявляли про право на вивчення української мови та вітчизняної історії. Як видно з навчального плану, для вивчення української історії відводилося 7 год., тобто більше, ніж для російської, на вивчення якої разом із всесвітньою історією заплановано 10 год¹⁰.

План наступного навчального року (1920–21) був розроблений спеціальною комісією Педагогічної ради інституту відповідно до вказівок, надісланих Міністерством народної освіти від 30 жовтня

Українська влада, що змінювалася впродовж 1917–1920-х рр., ґрунтовних змін в устрої учительських інститутів не запровадила. Вони і надалі перебували у невизначеному становищі, в стадії експериментів. Зокрема на підставі закону Гетьманської держави від 10 липня 1918 р. до учительських інститутів розпочали приймати осіб з середньою освітою за результатами колоквиуму, а тих, що закінчили учительські семінарії, — після складання іспиту.

Попри суперечливі й нечіткі тимчасові закони та інструкції, вчительські інститути розвивалися, враховуючи запити й вимоги життя. Так, наказом Народного комісаріату освіти УСРР від 21 травня

Табл. 2

Навчальний план словесно-історичного відділу на 1919–20 н.р.¹¹

№ з/п	Назва дисципліни	Кількість год. / тижд.		
		На 1 курсі	На 2 курсі	На 3 курсі
А. Загальнообов'язкові предмети				
1	Основи богослов'я	2	–	–
2	Моральне богослов'я	–	1	–
3	Історія релігій	-	-	1
4	Психологія і теорія виховання	3	-	–
5	Дидактика зі школознавством	–	2	–
6	Історія педагогіки	–	–	3
7	Основи дошкільного виховання	–	–	1
8	Гігієна (загальна і шкільна)	–	–	1
9	Логіка	–	1	–
10	Історія філософії	–	2	–
11	Вступ до філософії	–	–	1
12	Графічне мистецтво	2	2	2
13	Співи (теорія і практика)	1	1	1
14	Руханка	1	1	1
Всього:		9	10	12
Б. Обов'язкові предмети				
1	Географія України (загальний курс)	1	–	–
2	Граматика української мови	2	2	–
3	Українська діалектологія	–	–	1
4	Семінар з української мови	1	1	–
5	Методика мови	–	1	–
6.	Пробні лекції з української мови	-	-	1

№ з/п	Назва дисципліни	Кількість год. / тижд.		
		На 1 курсі	На 2 курсі	На 3 курсі
7	Вступ до мовознавства	–	–	1
8	Українське письмо	2	2	2
9	Всесвітнє письмо	3	4	3
10	Теорія і психологія художньої творчості	–	–	1
11	Методика письма	–	1	–
12	Пробні лекції з письма	–	–	2
13	Дитяча література	–	–	1
14	Історія первісної культури і Сходу	2	–	–
15	Історія Греції, Риму, середніх віків	3	–	–
16	Історія України	–	4	3
17	Всесвітня історія	–	3	2
18	Теорія історичного процесу	–	–	1
19	Семінар з історії	1	–	–
20	Пробні лекції з історії	–	–	2
Всього:		15	20	21
<i>В. Необов'язкові предмети</i>				
1	Наука про право і державу	2	–	–
2	Політекономія	–	2	–
3	Виразне читання	–	–	1
4	Нова мова (французька або німецька)	4	4	2
5	Музика	1	1	1
Всього:		7	7	4

1919 р. В цілому він за своєю структурою і змістом був майже незмінним: комісія пропонувала загальні курси української мови (2 лекції), українського письма (2 лекції), історії України (2 лекції) цілком сконцентрувати в першому році навчання — в такому разі вони будуть ґрунтовніше засвоєні слухачами.

На життєдіяльності інституту відбивались політичні події й економічні негаразди. Так, у зв'язку з радянсько-польською війною з 8 серпня 1919 р. до липня 1920 р. інститут тимчасово не працював. Крім того, у лютому 1920 р. в місті поширилася епідемія висипного тифу. За такої ситуації було вирішено припинити роботу інституту.

В умовах становлення та зміцнення позицій радянської влади та насадження нової ідеології Губернський відділ народної освіти направив листа до Вінницького учительського інституту від 23 червня 1920 р., в якому зазначалося, що всі по-

станови та розпорядження, надані раніше радянською владою, відновлюють свою чинність і мають силу керівництва до дії.

Спеціальним розпорядженням Наркомату освіти УСРР за № 317 від 21 серпня 1920 р. Вінницький учительський інститут був реорганізований у Вінницький інститут народної освіти (ВІНО)¹². Він переводився на утримання держави і підпорядковувався Народному Комісаріатові освіти УСРР¹³. Можна вважати, що тоді ж була започаткована політика радянської підготовки педагогічних кадрів, яка, з одного боку, при наборі слухачів передбачала врахування класового підходу у руслі «пролетаризації», а з іншого — ідеологічну уніфікацію навчальних програм і відповідність викладацького складу поставленим завданням.

На одному з перших засідань вченої ради інституту ректор М.Д. Запольський виразно висловлювався про проблеми радянської реорганізації:

План навчальних занять інституту у 1919-1. році

Богослов'є		Педагогіка та філософія		Історія України		Географія України		Історія України		Географія України	
І.к. (Основні богослов.)	2	І.к. (Основні богослов.)	2	І.к. (Основні істор. богослов.)	2	І.к. (Основні істор. богослов.)	2	І.к. (Основні істор. богослов.)	2	І.к. (Основні істор. богослов.)	2
ІІ.к. (Нравств. богослов.)	1	ІІ.к. (Нравств. богослов.)	1	ІІ.к. (Нравств. богослов.)	1	ІІ.к. (Нравств. богослов.)	1	ІІ.к. (Нравств. богослов.)	1	ІІ.к. (Нравств. богослов.)	1
ІІІ.к. (Історія релігій)	1	ІІІ.к. (Історія релігій)	1	ІІІ.к. (Історія релігій)	1	ІІІ.к. (Історія релігій)	1	ІІІ.к. (Історія релігій)	1	ІІІ.к. (Історія релігій)	1
Всього	4	Всього	4	Всього	4	Всього	4	Всього	4	Всього	4
Б. Особові предмети											
Законотворч. діяльність		Виховання		Математика		Музика		Технічна		Природознавство	
І.к. (Законотворч. діяльність)	2	І.к. (Виховання)	2	І.к. (Математика)	2	І.к. (Музика)	2	І.к. (Технічна)	2	І.к. (Природознавство)	2
ІІ.к. (Законотворч. діяльність)	2	ІІ.к. (Виховання)	2	ІІ.к. (Математика)	2	ІІ.к. (Музика)	2	ІІ.к. (Технічна)	2	ІІ.к. (Природознавство)	2
ІІІ.к. (Законотворч. діяльність)	2	ІІІ.к. (Виховання)	2	ІІІ.к. (Математика)	2	ІІІ.к. (Музика)	2	ІІІ.к. (Технічна)	2	ІІІ.к. (Природознавство)	2
Всього	4	Всього	4	Всього	4	Всього	4	Всього	4	Всього	4
В. Спеціальні предмети											
А) Рішення історичних питань				Б) Фізико-математичне відношення				В) Економіко-географічне відношення			
І.к. (Рішення історичних питань)				І.к. (Фізико-математичне відношення)				І.к. (Економіко-географічне відношення)			
ІІ.к. (Рішення історичних питань)				ІІ.к. (Фізико-математичне відношення)				ІІ.к. (Економіко-географічне відношення)			
ІІІ.к. (Рішення історичних питань)				ІІІ.к. (Фізико-математичне відношення)				ІІІ.к. (Економіко-географічне відношення)			
Всього				Всього				Всього			

Всього 4 1 9 3 3 3 3 3 3 3 3 3

A + B = 52

B = 168

A + B = 220 (168 + 52)

План навчальних занять інституту на 1919 р.

«Будучина інституту головним чином залежить від підбору лекторських сил, у перші ж часи існування інституту це має виключну вартість, звідси — притягнення найкращих лекторів, котрі зараз є в розпорядженні Вінниці, стоять на черзі ґрунтовних завдань інституту»¹⁴. Ті, хто залишився працювати у реорганізованому інституті, потерпали не тільки від матеріальної скрути, а й від несвободи поглядів і нагляду за викладацькою діяльністю.

Матеріальне становище викладачів було вкрай важким, тому питання харчового забезпечення спеціально слухали на засіданні вченої ради 17 жовтня 1920 р. Зі стурбованістю ректор звертався до присутніх представників губернської адміністрації: «...продукти харчування в останній час настільки піднялись в ціні, що сімейні працівники, — маючи на увазі їх невеличке утримання, — не мають ніякої можливості хоча б в деякій мірі задовольняюче існувати, коли ж до цього додати неминучі витрати на опалення, то існування педагогів в сучасний мо-

мент... вже зовсім скрутне». Доповідач посилався на досвід радянської Росії, де «педагоги понад їх утримання, вже отримують від держави харчову субсидію (прожитковий педагогічний пайок). Що стосується, зокрема, робітників вищих шкіл, то їх харчова допомога в Росії дуже значна (академічний пайок)». Вчена рада ВІНО звернулася з клопотанням до відділу народної освіти про харчову допомогу для викладачів інституту борошном, крупами, сіллю та цукром¹⁵.

У грудні 1920 р. директор інституту доповідав Подільському губернському відділу народної освіти, що «інститут розпочав свої заняття 28 серпня і, незважаючи ні на які тяжкі умови, безперервно працює до цього часу»¹⁶. Умови справді були важкими. Для опалення (інститут опалювався 29 грубками) «протягом цілої зими 1920–1921 рр. не мав ані полінця, крім незначної кількості дров, котрі принесли до інституту на власних горбах студенти з лісу»¹⁷. Директор пропонував місцевій владі

замість готових дров виділити ІНО недалеко від Вінниці потрібних розмірів ділянку лісу, «експлуатацію якої студенти Інституту змогли б виконати шляхом власного труда», інакше «за відсутністю дров інститут у недалекому часі буде примушений припинити наукову працю»¹⁸.

На той час навчання у Вінницькому ІНО тривало три роки¹⁹. За своєю структурою ВІНО поділявся на загальні курси, на яких вивчали загальні дисципліни на 3 курсах; останні мали по два триместри. Крім того, були циклові курси, на яких викладалися спеціальні предмети. Циклові курси поділялися на гуманітарний, фізико-математичний та природничо-географічний.

На I курсі у першому триместрі гуманітарного циклу студенти вивчали такі дисципліни: українська література (3 лек. на тиждень), загальна і російська література (2 лек.), історія первісної культури (3 лек.); у другому триместрі: українська література (1 лек.), загальна і російська література (2 лек.), історія Сходу і античного світу (5 лек.).

На II курсі у першому триместрі вивчалися загальна й російська література (2 лек.), наукова граматики української мови (2 лек.), наукова граматики російської мови (2 лек.), історія середніх і нових віків (6 лек.); в другому триместрі — загальна і російська література (3 лек.), наукова граматики української мови (2 лек.), наукова граматики російської мови (2 лек.), історія Стародавньої Русі, України і Росії до середини XVIII ст. (5 лек.), теорія і психологія творчості (1 лек.), теорія історичного процесу (2 лек.).

На III курсі у першому триместрі студенти вивчали українську літературу (2 лек.), загальну і російську літературу (3 лек.), загальну літературу (1 лек.), семінар з літератури (2 лек.), загальне мовознавство (1 лек.), історію мови (2 лек.), семінар з мови (1 лек.), нову історію з другої половини XVIII ст. до XX ст. (5 лек.), економічну історію Західної Європи, України і Росії (7 лек.), семінар з історії (2 лек.). У другому триместрі вивчалися українська література (2 лек.), загальна і російська література (1 лек.), загальна література (1 лек.), методика літератури (2 лек.), семінар з літератури (2 лек.), загальне мовознавство (1 лек.), історія мови (2 лек.), семінар з мови (1 лек.), методика мови (2 лек.), історія України і Росії (6 лек.), методика історії (2 лек.), семінар по історії (2 лек.)²⁰.

Отже, впродовж 3 курсів на предмети з мови і літератури припадало 50 лекцій на тиждень, з історичних дисциплін — 47. Як бачимо, кількість лекційних занять з історичних предметів, порів-

няно з навчальним планом 1919–1920 рр., зростає. Поряд з історією України вивчалася історія Росії, а поряд з українською мовою і літературою обов'язковою для вивчення була російська мова і література.

У Статуті Вінницького інституту народної освіти зазначалось, що він є вищою шкільною установою, яка має за мету здійснювати підготовку працівників для всіх галузей народної освіти в галузі дошкільної, шкільної та позашкільної діяльності. Для цього у ВІНО створювалися чотири відділи: 1) відділ дошкільного виховання; 2) відділ підготовки працівників для класного навчання в єдиній трудовій школі; 3) відділ підготовки працівників для викладання окремих предметів в єдиній трудовій школі; 4) відділ підготовки працівників для позашкільної освіти²¹. Навчальний курс в інституті на I, II і IV відділах тривав 3 роки, на III відділі — 4 роки. Початок навчального року — 1 вересня, кінець — 15 липня.

Зазначимо, що для студентів гуманітарного циклу всіх відділів обов'язковими були такі предмети: історія первісної культури, історія Сходу і античного світу, історія середніх віків, історія нових віків, історія України й Росії, історія мистецтва, наукова граматики, загальне мовознавство, українське письмо, всесвітнє і російське письмо.

Додатковими предметами для студентів III відділу були теорія історичного процесу, економічна історія Західної Європи, України і Росії, соціальна історія Західної Європи, України і Росії, історія політичних установ у Західній Європі, Україні й Росії, історія політичних ідей у Західній Європі, Україні й Росії, історія мови, додатковий курс загального і російського письма, методика історії, методика мови і письма.

У 1920 р. при Вінницькому інституті народної освіти було відкрито тимчасові курси з метою підготовки шкільних працівників для шкіл II ступеня. На курси приймали осіб, які закінчили курс середньої школи або чотирикласну учительську семінарію. Курси мали три відділення: словесно-історичне, фізико-математичне і природничо-географічне. На словесно-історичне відділення було зараховано 30 слухачів. У широкому обсязі вивчалися фонетика і морфологія, синтаксис та історія української мови, а також історія української літератури. З історичних дисциплін у I семестрі студіювали історію України і Росії до XV ст., історію первісної культури, історію Сходу, Греції та Риму,

середніх віків і Європи до XV ст.; у II семестрі — історію України і Росії з XV до кінця XVIII ст., історію Західної Європи з XV до кінця XVIII ст., історію України і Росії в XIX ст., історію Західної Європи в XIX ст., практичні заняття з історії.

Як зазначалося в статуті, ВІНО користувався всіма правами юридичної особи, мав право видавати і друкувати свої праці, влаштовувати публічні лекції, екскурсії, створювати наукові товариства тощо.

Навчальний рік поділявся на три триместри, з яких перші два — осінній та зимовий — тривали приблизно по 100 навчальних днів, розпочинаючись, відповідно, з 1 вересня та 20 січня; третій — літній — мав приблизно 40 днів навчання до 15 липня. Робочий день для студентів в інституті не мав перевищувати 8 годин.

На початку 1920-х рр. Україна перебувала у стані глибокої політичної, соціальної та економічної кризи, що позначилась і на становищі Вінницького інституту народної освіти. Про важке становище інституту яскраво засвідчує лист М. Д. Запольського до представників влади: «За весь період минулої війни з Німеччиною, інститут жодного разу не сховався зі своєї культурно-просвітницької позиції, жодного разу не припиняв роботу. Тепер, із встановленням радянської влади, без фінансування він може бути закритий»²².

Радвлада ставила вимоги крім суто педдільності з підготовки кадрів займатися ідеологічною роботою серед населення. 12 серпня 1922 р. до Вінницького губернського відділу народної освіти надійшов циркуляр від наркома освіти УСРР Г. Гринька, в якому зазначалося: «...звертає на себе увагу та обставина, що майже не набули широкого поширення публічні академічні лекції на користь голодуючим. Таким чином, професорське і академічне середовище опинилось наче осторонь тієї справи, якою зайнята вся країна. Категорично пропоную широко розгорнути кампанію науково-популярних лекцій на користь голодуючим з притягненням до цієї справи всіх найбільш видатних і популярних професорів і лекторів»²³.

Відповідно, перед педагогічними, науковими, художньо-мистецькими працівниками міста були поставлені завдання задля активізації лекторської роботи. Розпочалась кампанія проведення різного роду відряджень, зборів, лотерей, концертів, лекцій і т.д., щоб спрямувати засоби для підтримки працівників освіти в голодуючі губернії. Так, професор М. І. Безбородько, місячний оклад якого ста-

новив 17,5 крб., хоча був сам нездоровим і мав на утримання хвору дружину, відряджував у фонд голодуючим 5 крб.²⁴

Наказом Народного комісаріату освіти від 20 квітня 1921 р. про прийом у вищі навчальні заклади УСРР встановлювалися умови вступу, зокрема до ВІНО. Кандидатів в інститут відряджали губернські ради профспілок, губернські партійні комітети та відповідні військові органи. До інституту зараховувалися особи за результатами колоквіуму з таким освітнім цензом: ті, що закінчили медичні школи і педагогічні курси; індустріальний і сільськогосподарський пролетаріат з виробничим стажем; ті, що закінчили середню освітню або професійну школу. Абитурієнти, які вступали на словесно-історичний відділ, мали скласти колоквіум і виявити при цьому «осмислення ходу і факторів історичного процесу в світлі матеріалістичного розуміння найважливіших історичних періодів»²⁵.

Для організації вступної кампанії формувалися приймальні комісії, до складу яких входили представники губпрофосвіти, губпарткому і адміністрації інституту²⁶. Обов'язковою умовою прийому на навчання була письмова рекомендація від партійних органів, профспілок або комітетів незаможних селян (КНС). Наприклад, у 1922 р. на I курс прийняли 45 осіб, з них 41 за відрядженнями: 21 — від КНС, 20 — від профспілок «Робос», «Радробітник», «Радземліс» і 20 — від губернського військового комісаріату²⁷.

До навчання приступило ще менше студентів — 37 осіб, 26 з яких були селянами, 4 — міщанами, 1 — робітником. 5 осіб представляли інші соціальні стани. Абсолютна більшість були безпартійними — лише 2 мали партійні квитки РКП(б). За національним складом переважали українці — 31 особа. Євреїв було 4, росіян — 1, болгар — 1. За статевую ознакою домінували чоловіки — 27 осіб²⁸.

Постановою Раднаркому УСРР від 26 квітня 1921 р. встановлювалися обов'язкові дисципліни для всіх вищих шкіл республіки. Зокрема, на словесно-історичному відділі вивчалися такі предмети: розвиток суспільних форм (I триместр по 4 год.); історичний матеріалізм (I триместр по 3 год.); пролетарська революція (I–II триместри по 2 год.); політичний устрій РСФСР і УСРР (I триместр по 2 год.); план електрифікації РСФСР і УСРР (I триместр).

Втім, педагогічною радою інституту цей план був змінений і мав такий вигляд: на I і II курсах

предмети поділялися на загальні і спеціальні. На першому курсі словесно-історичного циклу вивчали лише українську історію (3 год. на триместр). На другому курсі, окрім філологічних дисциплін, історію Росії і України і спецкурс з історії Риму (4 год.). На третьому і четвертому курсах викладалася ще й практика викладання і методика історії (2 год.). Вивчення історії охоплювало період з часів первісної культури до новітньої історії Росії та України²⁹.

І надалі навчальний план зазнавав значних змін. Так, 20 серпня 1923 р. на педагогічній раді було ухвалено навчальний план на трьох курсах, серед них і словесно-історичному. Предмети поділялися на загальні й спеціальні. До загальних предметів належали марксиствознавство (2 год. — I триместр), історія соціалізму (2 год. — II триместр), працевзнавство (2 год. — II триместр), історія матеріальної культури (2 год. — II триместр), педологія (2 год.), соціальне виховання (6 год.), нова мова (2 год.).

Спеціальним предметами вважалися історія наукового світознання (2 год.), історія класової боротьби (6 год.), методи роботи з історії (3 год.), література українська і загальна (4 год.), українська мова (1 год.), теорія художньої творчості (2 год.), методи роботи з мови (3 год.). Отже, суто історичним дисциплінам стали приділяти менше уваги, перевагу отримували дисципліни ідеологічного характеру, спрямовані на формування соціалістично-комуністичного світогляду. Водночас слід зазначити, що на початку 1920-х рр. комуністична ідеологія лише почала утверджуватися в суспільстві. У 1922–1923 рр. тільки один студент з 84 був членом РКП(б), один — кандидатом у члени КСМУ, один — членом КНС, всі інші були безпартійними³⁰.

Від часу заснування Вінницького ІНО гострою залишалася проблема забезпечення викладачами. В інформації від 14 листопада 1921 р. про стан та діяльність Подільського губернського відділу народної освіти повідомлялось, що «нормальне функціонування» ІНО у Вінниці «залежить від кадрів професорів, яких повинен дати Харків, і від матеріального становища слухачів, яких необхідно зрівняти із слухачами інших вищих навчальних закладів»³¹.

Ректорат постійно опікувався кадрами, дбав про високий кваліфікаційний рівень викладання. На часі було залучення до праці у ВІНО колег з Києва та Кам'янця-Подільського. Спеціально вчена рада слухала повідомлення В. А. Каменського про згоду київських професорів П. А. Тутківського, В. Є. Данилевича, А. М. Лободи, О. В. Фо-

міна, Є. К. Тимченка викладати лекції у ВІНО³². У цей час у Вінниці перебував професор історії Кам'янецького ІНО П. Клименко, котрий мав намір на довгий час залишитися у Вінниці; рекомендувалося скористатися цим, оскільки попередні домовленості з київськими професорами-істориками В. Є. Данилевичем і Й. Гермайзе не вдалось підтвердити³³.

У листопаді 1922 р. штат ВІНО складався з адміністративного персоналу — 2 осіб, технічного персоналу — 4 осіб, викладачів — 22³⁴. Від 21 лютого 1922 р. з Харкова до ВІНО відрядили на посаду проректора і політкомісара Ф. А. Кондрацького³⁵, який невдовзі замінив М. Д. Запольського на посаді ректора.

Франц Андрійович Кондрацький народився в 1884 р. в Галичині. У 1910 р. закінчив філософський факультет Львівського університету, працював учителем приватної гімназії. Окрім української, володів російською, англійською, німецькою, польською мовами. В часи вчителювання виступав перед селянами з лекціями культурно-освітньої та політичної тематики. Отримав великий досвід громадсько-політичної діяльності, був учасником визвольних змагань 1917–1920 рр. у складі Української Галицької Армії, згодом перейшов на позиції радянської влади і у 1920 р. вступив до Комуністичної партії Східної Галичини, що тоді входила до РКП(б)³⁶. У 1920–1922 рр. працював завідувачем організаційно-інструкторського відділу Народного комісаріату освіти УСРР. У лютому 1922 р. був призначений ректором і політичним комісаром Вінницького інституту народної освіти. В інституті викладав педагогіку, читав лекції з історії господарських форм та історичного матеріалізму. Відомий як активний організатор історико-краєзнавчих досліджень на Поділлі.

Правничі дисципліни (науку про право і державу, радянську Конституцію) в інституті забезпечували М. С. Коган, В. І. Подольський. Лекції із загальної й українсько-російської історії, історії всесвітньої культури, історії культури України, методології історії, методики історії у Вінницькому ІНО продовжував читати Б. В. Скитський.

У 1922–1923 н.р. в інституті діяли кафедри історії, суспільних дисциплін, математики, фізики, педагогічних дисциплін, природничих наук, мови й літератури³⁷. Водночас у звіті про роботу ВІНО за 1922–23 н.р. відзначалося, що одним із суттєвих недоліків в організації навчального процесу є недостатня кількість літератури, а «курс з історії

революційних рухів ніяк не можна поновити через відсутність відповідного лектора»³⁸. Лише наприкінці II триместру прибув до Вінниці лектор з Кам'янця-Подільського, але доволі частою була практика залучення до викладання суспільних дисциплін відповідальних працівників губкому партії, губпрокуратури та інших установ.

Розпочата з весни 1923 р. політика коренізації вимагала від керівництва ВІНО з'ясування готовності викладачів читати лекції і проводити практичні заняття українською мовою. У ВІНО 15 лекторів працювали українською, 7 — російською мовами. У звіті Наркомату освіти УСРР за 1923 р. Вінницький ІНО був віднесений до найбільш успішних у здійсненні українізації освіти.

У зв'язку з нестачею коштів у 1923–24 н.р. було об'єднано треті курси гуманітарного і математичного відділів. Така реорганізація негативно позначилася на науково-педагогічному рівні інституту.

В період відбудови народного господарства країни всі кошти йшли у промисловість, керівництву держави було не до освіти. Однією з проблем Вінницького інституту народної освіти була його слабка матеріальна база. Ф. А. Кондрацький у доповідній записці до НКО УСРР у червні 1923 р. повідомляв: «Будинок інституту не ремонтівано сім років, і зараз він потребує безумовного проведення його. Вже в початковому році зроблена відповідна заявка і надісланий кошторис в Наркомосвіти, але кошти для ремонту переведені постановою ВУЦВК на місцевий бюджет. Однак з місцевого бюджету неможливо добути достатнього кредиту на весь необхідний ремонт, були проведені як вкрай необхідні лише роботи по ремонту і фарбуванню покрівлі у найбільш попованих місцях»³⁹.

У зв'язку з матеріальною скрутою зменшувалася кількість слухачів, також і на гуманітарному відділі. Так, у 1920–21 н.р. тут навчалося 212 осіб, у жовтні 1922 р. — 106, у червні 1923 р. — 93, восени того ж року — 148 осіб⁴⁰. Пояснення цього слід шукати як у різній кількості прийому, так і у відрахуванні студентів. За соціальним станом переважали селяни, у травні 1922 р. вони становили 46% слухачів. З службовців походили 25%, робітників — 13%, міщан — 12%, інших категорій — 4%⁴¹.

Старшокурсники працювали у закладах соціального виховання вже як «штатні вчителі або як самостійні практиканти»⁴². Чимало студентів мали певний педагогічний стаж. У звіті про роботу інституту за I триместр 1923–24 н.р. вказувалося, що

«29 чоловік учителювало в установах соціального виховання м. Вінниці, де вважалися... найліпшими педагогічними працівниками і вносили в ці установи нове життя»⁴³.

Керівництво ІНО контролювало дотримання дисципліни на заняттях. «Регламент внутрішнього життя студентів ІНО» містив такі обов'язкові правила (орфографія збережена): «1. Всі студенти після початку лекції не повинні входити до аудиторії. 2. Під час лекцій рішуче забороняється ходити по коридору і голосно розмовляти. 3. В аудиторіях, а також у коридору куріння рішуче забороняється — для цього є окрема кімната, роздільна та кімната, де є водопровід. 4. Рішуче забороняється кидати окурки на підлогу. 5. Про всякі непорозуміння, які можуть виникнути між студентами, а також між студентами та лекторами, доводити до відома виконавчого бюро. 6. За порушення постанов виконбюро на перший та другий раз висловлюється догана на загальному зібранні студентів, на третій раз — члени профсекцій будуть виключатися зі складу членів спілки, для решти студентів накладатиметься штраф»⁴⁴.

Такі заходи давали певні позитивні результати. Так, у 1922–23 н.р. відвідуваність занять на I курсі становила 80%, на II курсі — 88%, на III курсі — 64%. В осінньому триместрі 1923–24 н.р. цей показник сягав 90–100%⁴⁵.

Водночас студенти вимагали дотримання трудової дисципліни з боку викладачів. 14 лютого 1923 р. вони вказали на факти неявки лекторів та частих спізнень на заняття й звернулися до ректора з проханням виправити становище. Керівник відреагував швидко, і вже 15 лютого видав розпорядження, в якому досить коректно закликав викладачів покращити трудову дисципліну: «Маючи на увазі вище сказане, прошу п. Лекторів совісно відноситися до виконання своїх обов'язків, щоби не давати адміністрації причини примінювати конечні міри для піднесення дисципліни»⁴⁶.

Чимало студентів Вінницького ІНО з різних причин вибували з закладу, насамперед після кампаній студентських чисток (перереєстрацій). Першу з них провели у травні 1922 р. Із 199 осіб на перереєстрацію з'явилося 123⁴⁷. У жовтні-листопаді 1923 р. провели другу чистку⁴⁸. Частина студентства переводилася до інших вишів або ж відраховувалася за певні провини⁴⁹.

Представники студентства входили до ради інституту, в якій становили $\frac{1}{4}$ від загального складу⁵⁰. Студентський комітет проіснував до верес-

ня 1923 р., коли його реорганізували у виконавче бюро професійних секцій (ВБПС). До його складу входили представники секції профспілки робітників освіти («Робос»), комітету незаможних селян, інших громадських організацій. ВБПС працювало у тісному зв'язку з губернськими відділами відповідних професійних спілок, проводило профроботу серед своїх членів, дбало про їхнє матеріальне забезпечення⁵¹. Тоді ж було проведено вибори курсових уповноважених⁵².

Для проведення культурно-освітньої роботи ВБПС створило студентський клуб, у якому працювали різні гуртки. Культурно-освітній гурток імені Лесі Українки, який очолював студент Мельник, видавав часопис «Струмки»⁵³, підтримував постійні зв'язки з підшефною червоноармійською частиною і мешканцями навколишніх сіл, для яких читали лекції і проводили політгодини. Крім того, гуртківці купляли книги й газети для читальні, провели вечірку (вторговані 527 крб. передали безпритульним дітям), влаштували літературні суди.

Не менш плідно працювала драматична студія, яка організовувала концерти, вистави тощо. Зокрема, під керівництвом місцевого актора Терниченка члени студії у травні 1923 р. у Народному домі міста поставили п'єсу І. Вікіла «Шляхи». Невдовзі у м. Літині вони зіграли п'єсу «Марнота».

Не зміг розгорнути своєї діяльності марксистський гурток. Серед причин — «відсутність вільного часу у студентства, відсутність керівника в зв'язку з безпорадним станом катедри соціально-економічних наук» і, очевидно, зацікавленості молоді до профілю гуртка.

Студком, а згодом і ВБПС, мобілізували студентство на різні загальноінститутські та загальноміські заходи. Урочисто святкували чергові річниці Жовтневої революції та Комуністичної спілки молоді України (КСМУ). Наприклад, 8 листопада 1920 р. студенти заслухали доповіді М. Д. Запольського «Біжуча революція і народня освіта» і Б. В. Скитського «Основи біжучої революції в минулому». Явка студентів на такі святкування була обов'язковою. Доповіді на різноманітну тематику організовував і міськком КСМУ. Зокрема, 22 грудня 1922 р. молодь прослухала дві доповіді — «Революція в Німеччині» і «Німецька комуністична спілка молоді та наші завдання»⁵⁴.

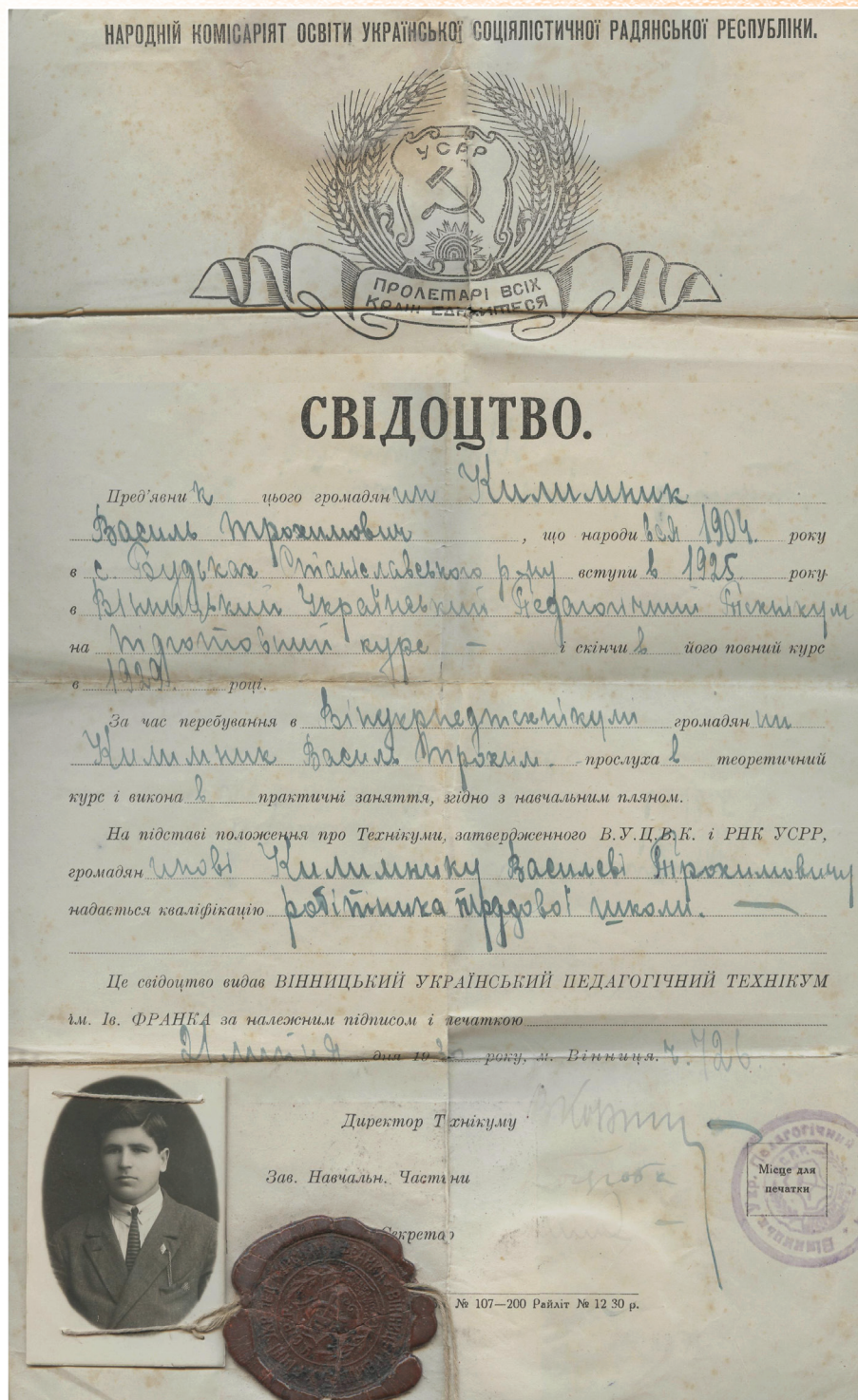
Досить важким було матеріальне становище молоді. Директор Ф. А. Кондрацький з цього приводу писав: «Студентство Вінницького ІНО в пе-

реважній більшості бідняцьке, із незаможного селянства і різних категорій, так званої трудової інтелігенції, насамперед учительства. Засобів до існування не має воно зовсім, або їх не вистачає настільки, що без матеріальної допомоги трудно було б говорити про його матеріальне існування, а тим більш про навчальну працю»⁵⁵. Керівництво закладу намагалось допомагати усіма можливими способами. Починаючи з грудня 1922 р., їм надали 20 державних стипендій, по 70 крб. кожна. У наступному році НКО УСРР виділив додатково 30, а губернська стипендіальна комісія — ще 14 півстипендій. Крім того, студентам надавалось також продовольство (продовольчі стипендії)⁵⁶.

Щоб полегшити матеріальні умови навчання пролетарським студентам, переважну більшість їх звільнили від плати за навчання. У першу чергу звільнялися ті, хто мав «революційні заслуги» і перебував у важкому матеріальному становищі; члени КНС, які не мали заробітку; члени профспілки «Робос» із дворічним стажем; військовослужбовці та їхні діти до 18 років; інваліди війни та праці; особи, які вели педагогічну, науково-педагогічну або наукову роботу в установах НКО⁵⁷. За підрахунка-

Кондрацький Франц Андрійович,
директор інституту в 1922–1924 рр.

Свідоцтво робітника трудової школи, випускника Вінницького українського педагогічного технікуму ім. І. Франка, 1929 р.

такими роботами були зайняті 41,2% студентів⁵⁸. Діяла студентська каса взаємодопомоги: продуктовий і грошовий фонд формувалася шляхом відрахувань з академпайків і стипендій. У складний для певного студента час каса позичала чи безповоротно видавала кошти або продукти.

З допомогою місцевих органів влади для студентів облаштували інтернат на 50 осіб⁵⁹. Він утримувався переважно на кошти місцевої організації КУБУЧу, а відповідальність за порядок у ньому покладалася на правління, яке складалося з трьох представників ВБПС, адміністрації ІНО та інтернатників. На жаль, в інтернаті не було елементарних зручностей, у кімнатах мешкало по 10 і більше осіб. На загальних зборах мешканців неодноразово йшла мова про незадовільний стан приміщення. Керівництво закладу реагувало на відповідні звернення, але перенести інтернат в інший будинок не мало змоги⁶⁰. Частина студентів мешкала у підвалі навчального корпусу ІНО. При інтернаті функціонувала їдальня, яка обслуговувала 60 студентів, переважно найбідніших. Продукти харчування постачалися з інститутського господарства. Землю (40 га) обробляла створена студкомом трудова артіль (комуна), яка налічувала 30 осіб.

У зв'язку з різними негараздами, передусім матеріальними й кадровими, влада

ми О.Б. Комарніцького, лише у листопаді-грудні 1923 р. від внесення плати звільнили 92 студенти.

На прохання молоді заняття проводилися після обіду, що давало їй змогу працювати у різних установах, насамперед в освітніх закладах. У 1923 р.

наполягала на закритті Вінницького ІНО; 1923 р. було створено ліквідаційну комісію. Аргументи членів ради інституту про те, що «Вінниця є культурним центром Поділля, де мусить існувати вища педустанова», що 90% студентів не зможуть при-

бути до Кам'янець-Подільського ІНО, куди планувався їх перевести, через важкий матеріальний стан, на жаль, не переконали відповідні керівні інстанції у доцільності подальшого існування закладу⁶¹. 15 січня 1924 р. ВІНО був закритий з пе-

реведенням слухачів до найближчих ІНО в Києві, Одесі, Кам'янці-Подільському та ін. Через 2 роки в м. Вінниці був створений педагогічний технікум ім. І.Я. Франка. Його директором став викладач колишнього ВІНО М.С. Шлепаков.

- ¹ Державний архів Вінницької області (далі: ДАВіО). – Ф. 54. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 48; ■² ДАВіО. – Ф. 54. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 51; ■³ ДАВіО. – Ф. 54. – Оп. 1. – Спр. 132. – Арк. 22; ■⁴ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 6; ■⁵ ДАВіО. – Ф. 54. – Оп. 1. – Спр. 35. – Арк. 11; ■⁶ ДАВіО. – Ф. 54. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 34; ■⁷ ДАВіО. – Ф. 54. – Оп. 1. – Спр. 81. – Арк. 6; ■⁸ ДАВіО. – Ф. 54. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 64; ■⁹ Вініковецький С.Я., Воловик В.П. Деякі аспекти культурного розвитку Подільської губернії 20-х років ХХ ст. // Матеріали Х Подільської історико-краєзнавчої конференції / Редкол.: І.С. Винокур, Л.В. Баженов, Ю.І. Блажевич та ін. – Кам'янець-Подільський, 2000. – С. 407; ■¹⁰ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 183. – Арк. 55; ■¹¹ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 56; ■¹² ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 4 зв.; ■¹³ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 89; ■¹⁴ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 20; ■¹⁵ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 22–22 зв.; ■¹⁶ Культурне будівництво на Вінниччині в роки Радянської влади / А.Г. Бабенко, А.А. Міняйло. – Вінниця, 1959. – С. 8; ■¹⁷ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 4 зв.; ■¹⁸ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 26, зв. – 27; ■¹⁹ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1050. – Арк. 23; ■²⁰ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 6 зв. – 11; ■²¹ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 89; ■²² ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 92; ■²³ ДАВіО. – Ф. Р-254. – Оп. 1. – Спр. 249. – Арк. 10; 24; ■²⁴ ДАВіО. – Ф. Р-254. – Оп. 1. – Спр. 27. – Арк. 120; ■²⁵ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 4; ■²⁶ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1000. – Арк. 107; ДАВіО. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 1542. – Арк. 7; ■²⁷ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1050. – Арк. 27 зв.; ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 82, 112; ■²⁸ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 112; ■²⁹ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 21; ■³⁰ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 21; ■³¹ Поділля в період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.) : зб. док. і мат. – Вінниця, 1959. – С. 101; ■³² ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 2 зв. – 3; ■³³ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 58; ■³⁴ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1050. – Арк. 24; ■³⁵ ДАВО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 61; ■³⁶ Нестеренко В.А. «Червоний ректор» Ф.А. Кондрацький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Т. 7. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 158; ■³⁷ Суровий А.Ф. Вінницький інститут народної освіти (1920-ті рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Т. 10. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 300; ■³⁸ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1050. – Арк. 23; ■³⁹ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1050. – Арк. 2; ■⁴⁰ Суровий А.Ф. Вінницький інститут народної освіти (1920-ті рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Т. 10. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 304; ■⁴¹ Комарницький О.Б. Студентство Вінницького інституту народної освіти у першій половині 20-х рр. ХХ ст.; ■⁴² ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр. 619. – Арк. 115; ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 11; ■⁴³ Суровий А.Ф. Вінницький інститут народної освіти (1920-ті рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Т. 10. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 304; ■⁴⁴ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 47. – Арк. 151; ■⁴⁵ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Спр. 5. – Арк. 109 зв.; ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр. 619. – Арк. 83; ■⁴⁶ Прокопчук В.С. Кондрацький Франц Андрійович – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – С. 10; ■⁴⁷ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1050. – Арк. 101; ■⁴⁸ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 117; ■⁴⁹ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 2–3; ■⁵⁰ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 95; Спр. 13. – Арк. 97 зв.; ■⁵¹ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр. 619. – Арк. 83 зв.; ■⁵² ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 110 зв.; ■⁵³ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 110 зв., 114; Спр. 5. – Арк. 110 зв.; ■⁵⁴ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 110–110 зв.; Спр. 14. – Арк. 27 зв.; Спр. 45. – Арк. 54, 63; Спр. 5. – Арк. 71; ■⁵⁵ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр. 619. – Арк. 8 зв.; ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 110; ■⁵⁶ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 110; ■⁵⁷ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр. 619. – Арк. 6; ДАВіО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 1612. – Арк. 4; ■⁵⁸ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1050. – Арк. 23 зв.; ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 109 зв. – 110; ■⁵⁹ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 4. – Спр. 619. – Арк. 83; ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 110 зв.; ■⁶⁰ Суровий А.Ф. Підготовка учительських кадрів на Поділлі в 1920-х роках // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2002. – Т. 2. – С. 57–71; ■⁶¹ ДАВіО. – Ф. Р-1941. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 137–137 зв.

В ЕПОХУ РЕОРГАНІЗАЦІЙ (1930-ті рр.)

Документів, які б всебічно висвітлювали життя історичного факультету в 1930-х рр., в Державному архіві Вінницької області, на жаль, не збереглося. Швидше за все вони були втрачені у роки війни. Тому цей період доводиться висвітлювати за мізерними матеріалами фондів Вінницького обкому компартії України. Зрозуміло, що в них майже нічого не говориться про навчальну роботу, програми курсів і реальне студентське життя. Проте

Гібер Яків Абрамович,
директор інституту у 1930–1933 рр. (1937 р.)

Приміщення педінституту в Мурах, 1932–1943 рр. (1935 р.)

в кожному протоколі партзборів інститутського осередку йдеться про боротьбу з класовими супротивниками, лівими і правими «уклоністами», «ворогами народу» і хліборобами-«куркулями».

Однак у малоосвіченій країні з кожним роком зростала потреба в учительських кадрах. Це було зумовлено, зокрема, постановою про здійснення загального обов'язкового початкового навчання і розширення мережі загальноосвітніх шкіл, дошкільних і позашкільних закладів.

Уряд республіки прийняв ухвалу про створення в Україні інститутів соціального виховання (ІСВ) з трирічним терміном навчання, в які перейменували всі колишні ІНО. Згідно з постановою РНК УСРР від 11 серпня 1930 р. такий вищий

Студентська картка робітфаківця
Вінницького інституту соціального виховання

навчальний заклад почав діяти у Вінниці на базі педтехнікуму. Його директором став Я. А. Гібер (заступник — О. Коцюба).

У липні 1933 р. інститути соціального виховання були реорганізовані в педагогічні з чотирирічним терміном навчання. З вересня 1935 р. Вінницький інститут соціального виховання став учительським інститутом з дворічним терміном навчання, маючи два факультети: фізико-математичний і гуманітарний (спеціальності «мова і література», «історія»).

У 1931 р. на навчання було прийнято 150 осіб (з них 22 — історики): на денну форму — 120, на вечірню — 30. До інституту було переведено 240 студентів 2-го і 3-го курсів педтехнікуму. Функціонувало чотири відділення: історико-економічне, агробіологічне, мовно-літературне, техніко-економічне. Навчання спочатку відбувалося в будинку на сучасній вулиці М. Грушевського, а в 1932 р. інститут отримав триповерховий будинок колишньої гімназії в «Мурах»¹.

Навчальний рік на початку 30-х рр. складався з 32 декад, 2 з яких припадали на виробничі екскурсії. Робочий день тривав 7 годин, декада охоплювала 56, а весь цикл навчання — 5040

годин (224 — для табірних зборів, 226 — політгодин та гурткової роботи, 3854 — навчання і 1232 — педпрактики).

Студентський колектив випускав два стінних часописи — «Ленінським шляхом» і «За культурну революцію». Ставилося завдання випускати і курсові стінгазети, покращити їхній зміст та зовнішній вигляд.

У 1931 р. на перший курс історико-економічного відділення було зараховано 63 студенти, з них з Вінницького робітфаку — 27, з Тульчинського — 13, робітників — 8, наймитів — 4, колгоспників — 34, звільнених від єдиного сільгосподатку —

15, середняків — 1, одноосібників — 3, службовців — 1, партійців — 3, комсомольців — 25, українців — 54, євреїв — 6, росіян — 2, інших — 1². Відбулося два набори до інституту і робітфаку — осінній і весняний. У ці роки, відповідно до партійних директив, молодь непролетарсько-селянського походження до вищих навчальних закладів не приймалася. Шлях до вищої школи також закривався, незалежно від рівня підготовки, вихідцям з колишніх «панівних класів», духовенства, учасникам білогвардійського руху, армії УНР й інших антибільшовицьких формувань 1917–1920 рр.

Студентська картка слухача Вінницького інституту соціального виховання

Професор кафедри історії
Зінчук Даміан Арсенович
(1881–? рр.) у 30-х роках XX ст.

Партбюро в 1936 р. змушене було визнати наслідки цього класового підбору: «На курсах істориків багато студентів мають дуже низьку під-

готовку, а їх восени прийдеться випускати і вони будуть виховувати дітей. З них історики будуть досить погані, а тому дирекції потрібно виключати з інституту тих, хто не відповідає своєму призначенню»³.

Існували певні проблеми з набором, тому зі студентів формували «вербувальні бригади», які агітували молодь у селах і містах області вступати до інституту. Були організовані виїзди викладачів у райони для проведення бесід з випускниками. Міська молодь не дуже шанувала педагогічну освіту. У 1937–38 н. р. в інституті навчалося лише 5 осіб з Вінниці. Вважалося за успіх, що в 1941 р. вступило 40 городян⁴. Більшість вступників подавала документи на фізико-математичний і мовно-літературний факультети. Тільки у 1939 р. за кількістю абітурієнтів історичний факультет перевищив фізико-математичний.

Студенти жили за складних життєвих обставин. Партійці проводили «широку роботу по популяризації та набору студентів до студентської комуни (побутової)» і намагалися «не допускати товаришів, які можуть її розкласти»⁵. В першій половині 1930-х рр. студенти отримували лише хлібні картки. Завідуючого студентською їдальнею за махінації з харчами зняли з роботи і віддали до суду⁶.

Голодомор 1933 р., що його переживав народ України, не оминув і студентів та викладачів. Нерідко студенти змушені були залишати навчання.

Їдальня інституту,
1936 р.

3-й випуск Вінницького інституту соціального виховання, 1933 р.

Різко погіршився життєвий рівень викладачів. Студентські лави косив тиф. Навчальні приміщення, гуртожитки по вулиці Гоголя, 19 і Нагорній, 11 (на Старому місті) не опалювалися, в них часто було відсутнє освітлення і окріп для чаю.

Письменник Кузьма Гриб, який тоді вчився в інституті, свідчить у своїх спогадах: «То були страшні, невимовно голодні дні юності. Я нічого не їв по три дні. Понуривши голову до землі, ходив у парку навкруги клумби, де в'янули сальвії, опускали голови жовті купчаки. В голові шуміло, живіт підтягнувся так, що вже сісти було важко»⁷.

Не оминули викладачів та студентів і безпідставні репресії. Взагалі-то вони ніколи й не припинялися з часів «червоного терору» 1918–1920 рр., із тією тільки різницею, що на початку 1930-х рр. лише позбавляли можливості навчатися чи працювати, а в роки Великого терору (1937–1938 рр.) кидали до в'язниці й розстрілювали. Достатньо було припуститися вчинку й висловити свою думку, яка не збігалася з «Коротким курсом історії

ВКП(б)», щоб зазнати репресій. Прикладів цього було чимало.

Студентка другого курсу Шмідт, яка в 1931 р. відвідала костюол, була негайно відрахована. Знищення українського селянства, що відбувалося на селі на початку 30-х рр., викликало невдоволення серед викладачів та студентів. Так, навесні 1931 р. студент Сергієвський, виступаючи перед однокурсниками, заявив, що класової боротьби на селі немає і партії не слід втручатися у справу колективізації та вести боротьбу з куркулем. Проти колективізації виступив і професор Добринченко, за що його було негайно звільнено з роботи⁸.

Бюро партосередку інституту розглянуло питання про «правоопортуністичну вилазку з боку Павлюка, Струтинського і Сугака», студентів-першокурсників історико-економічного відділу. Струтинський говорив: «Хлібозаготівельні плани в колгоспах нереальні». Сугак вважав, що «плани м'ясозаготівель непосильні і призведуть до зменшення тваринництва». Павлюк відверто заявляв,

Комсомольський
актив інституту,
1935 р.

Випускна віньєтка Вінницького педагогічного інституту, 1935 р.

що «міліція й представники забирають хліб поголовно у всіх незаможників». З робітфаку було відраховано й студента Білостенюка, який заявив, що «партія й уряд не поліпшили становища селянства, а навпаки — погіршили»⁹.

Заради історичної правди слід зауважити, що студентів-істориків залучали до хлібозаготівельних кампаній і розкуркулення. За інститутом було закріплене село Хижинці Вінницького району, де вони брали участь у антиселянських акціях¹⁰.

На пленумі міського комітету КП(б)У 1932 р. констатувалося: «Студент, комсомолец Сірий заявляв, «що партія взяла непосильні темпи в будівництві соціалізму в СРСР». Студентство гостро засудило цей виступ. Сірого виключено з інституту. Доцент історії Кудрявець зі своїм асистентом Симачовичем припустили антиленінське тлумачення історичних подій і фактів. Ці збочення було виправлено (викладачів звільнено, а пізніше репресовано), мобілізовано на боротьбу з ними як парторганізацію, так і лектуру та студентство»¹¹.

Карали студентів і за анекдоти або жарти з єврейської тематики. Їм чіпляли тавро антисеміта й виганяли з навчання. За «антисемітську вилазку»

в 1933 р. виключили з інституту студентку I курсу Максимчук і студента II курсу Гнатюка¹².

Студентів безперервно примусово «тягли» на різні мітинги з нагоди викриття «троцькістів-терористів», «Блоку українських націоналістичних партій», «Українського центру білогвардійців-терористів», «Націоналістично-терористичного центру», «Блоку українських терористичних груп», «Антирадянського паралельного троцькістського центру» тощо. І, безумовно, в педагогічному інституті органи ГПУ, згодом НКВД знаходили агентів міфічних антирадянських організацій.

З 9 березня по 19 квітня 1930 р. в Харкові відбувався судовий процес у справі «Спілки визволення України» (СВУ) — на лаві підсудних опинилися найкращі представники української інтелігенції: віце-президент Всеукраїнської Академії наук (ВУАН) С. О. Єфремов (в минулому — активний діяч Центральної Ради), науковий співробітник ВУАН А. В. Ніковський (міністр закордонних справ уряду УНР), академік М. Є. Слабченко, донька відомого українського письменника М. Старицького М. Старицька-Черняхівська та ін. Серед 45 підсудних був Валентин Дмитрович Отамановський,

Студенти четвертокурсники складають залік з історіографії лектору, директору інституту Т. О. Купріянову. Присутні декан факультету Т. М. Штульберг, секретар Вінницького обкому КП(б)У В. Чернявський, червень 1937 р.

Малий Іван Романович, директор інституту
в 1933–1935 рр. (1935 р.)

«керівник Вінницької філії «СВУ». Випускник Віденського університету, талановитий історик, він справді очолював у Вінниці філію, але не вигаданої ДПУ «СВУ», а Всенародної бібліотеки при Академії наук України, а також керував «науково-краєзнавчим Кабінетом виучування Поділля» і читав лекції студентам¹³.

У 1936 р. пильні чекісти з'ясували, що «історик Прозоров належав до лєнінградського контрреволюційного центру 1926–1927 рр.»¹⁴. Його було звільнено з роботи і арештовано. В цьому ж році викрито «авантюриста і контрреволюціонера, викладача всесвітньої історії Погребинського»¹⁵. Такі каральні акції призвели до того, що зовсім не викладалася стародавня історія, історія середніх віків, нова історія та історія залежних колоніальних народів. Не вистачало «лектури» на 1130 годин¹⁶.

Терор 1937–1938 рр. охопив усі нації та соціальні групи тодішнього СРСР. Головним наслідком масових репресій було фізичне винищення най-

більш активної та інтелектуальної частини нації і моральне розтління тих, кого терор не торкнувся.

Було звільнено з роботи й заарештовано директора інституту Я. А. Гібера і заступника О. Коцюбу. Невдовго протримався на цій посаді новий директор І. Р. Малий, призначений у 1933 р. Його було заарештовано в 1935 р., а згодом, у 1937 р., ув'язнено і призначено на його місце Т. О. Купріянова (викладав політекономію на факультеті). Їх без будь-яких підстав було звинувачено в «належності до української націоналістичної антирадянської організації»¹⁷ і розстріляно.

Ці та інші арешти, з одного боку, призвели до зниження науково-педагогічного рівня викладацьких кадрів, а з іншого — посилили підозрілість, заполітизованість інститутського і факультетського життя, через що будь-хто міг бути звинувачений у антирадянських настроях і діяльності та репресований.

Серед інших 23 серпня 1937 р. було заарештовано декана історичного факультету Тетяну Мар-

Купріянов Терентій Омелянович,
директор інституту, 1935–1937 рр. (1935 р.)

ківну Штульберг як «учасницю антирадянської націоналістичної терористичної організації». Вся її «вина» полягала в тому, що вона була дружиною раніше заарештованого голови Вінницького облвиконкому О.Л.Трилського. Так трапилося, що свідком її допитів став колишній студент-історик, а перед арештом директор СШ №1 О.М.Трачук, якого теж заарештували і катували. Він вижив, був реабілітований і в часи незалежності написав книгу спогадів «Жертва і свідок більшовицького раю»¹⁸. Він згадує: «...Навпроти, в такому ж кабінеті, двері також відчинено, але так, щоб я, позирючи на ті двері, не міг бачити, хто там в цей час перебуває.

І ось звідти чути гуркіт. Лайку, несамовитий жіночий зойк, тяжкі ридання впереміжку зі словами: «Я нічого не знаю, я не підпишу. За що ви мене б'єте?» Потім коротка пауза — і знову страшний жіночий зойк, він посилювався...

Мій мучитель безперервно смоктав цигарку, мовчав і тільки спідлоба поглядав на мене. А тим часом сусіди завзято «працювали», добиваючи свою жертву. Вона вже не могла кричати, тільки тяжко стогнала.

Голос її, спотворений болем, але я його впізнав: Тетяна Марківна Штульберг! Вона працювала заступником директора Вінницького педінституту, коли я в ньому навчався на історичному

факультеті. Партійна організація об'єднувала викладачів і студентів, і ми, студенти, часто зустрічалися із Тетяною Марківною у справах, пов'язаних з виконанням різних партійних та громадських доручень. Хоч вона обіймала таку високу посаду, а ще й була дружиною голови облвиконкому Трилського, проте не відзначалась зазнайством. Це була висококультурна, проста і славна людина»¹⁹.

Виїзна сесія військової колегії Верховного Суду Союзу РСР присудила Т.М.Штульберг як «учасницю антирадянської націоналістичної терористичної організації до тюремного ув'язнення терміном на десять років, з позбавленням політичних прав на п'ять років, з конфіскацією всього належного їй майна. Термін тюремного ув'язнення рахувати з 23 серпня 1937 р. Вирок остаточний і оскарженню не підлягає»²⁰. На жаль, ми не знаємо, чи вдалося їй повернутися живою з далеких північних таборів.

Під час аналізу наявних документів за 1930-ті рр. складається враження, що викладацький склад факультету декілька разів оновлювався. Якщо в 1935 р. партвнески в інституті сплачувало 27 осіб, то у 1937 р. — тільки 12²¹. Викладачі просто боялися викладати деякі курси: історію України, історію ВКП(б), політекономію. Так, історію України почергово читали Бойко, Петренко, М.М.Пав-

Випускна віньєтка історичного факультету, 1937 р.

У студентському
гуртожитку, 1937 р.

люченко (заарештовані), Красовський (самогубство), Крамаренко, Р. Малий. Викладача Зінченка не врятувало й викладання середньовічної історії — арештували. Коли в 1938 р. до педінституту прибув працювати випускник Ленінградського педінституту ім. Герцена М. З. Жук, у нього склалися враження, що «інститут голий». Тобто майже всі викладачі були репресовані. Це і не дивно, адже міськком КП(б)У вважав, що до інституту «в останні роки прибуло більше десятка шпигунів, бандитів і націоналістів»²².

На місце звільнених і арештованих викладачів приходили нові кадри з колишніх випускників факультету. Так, в інституті в 1940 р. почав працювати його вихованець Лука Микитович Бабійчук. Він народився в селі Велика Джугастра Крижопільського району Вінницької області. У 1927–1929 рр. заочно навчався в Тульчинському педагогічному технікумі і одночасно завідував початковою школою в Балтському районі (нині Одеська область). На 1931–1935 рр. припадають роки оволодіння фахом вчителя-історика у Вінниці. З 1935 р. до червня 1940 р. очолював середню школу в селі Вендичани Могилів-Подільського району, після чого був відраджений на курси викладачів марксизму-ленінізму при ЦК КП(б)У до міста Києва. З вересня 1940 р. і до початку війни працював викладачем основ марксизму-ленінізму в своїй alma-mater²³.

Місцеві ежово-беріївські поплічники з обласного управління НКВС ставили тенета і на

студентську молодь. Зачіпкою для арешту могло стати будь-що. Наприклад, 7 лютого 1937 р. було заведено справу на студентів III курсу істфаку Миколу Бородаю і Миколу Ковальова, уродженців села Рачки (з 1939 р. — Кірове) Немирівського району, які мешкали на одній квартирі. Їх звинуватили в злочинах, передбачених статтею 54–10 ч. 1 КК УСРР. Вся їхня вина полягала в тому, що «на початку 1936 р. Ковальов приніс в аудиторію

Протокол допиту
обвиняемого Ковальова Николая Николаевича
с. 18. Ревраль, 1937.

Вопрос. Прочитали вы себе вышесказанное в этом, что среди студентов Винницкого университета, институте проводили работу революционную, националистическую агитацию, что создавали идею создания «Самостийной Украины», восставания киевской Руси и разжигали среди студентов порожнеческие насаждения, т.е. с совершением преступлений, предусмотренных ст. 54-10.1. КК УСРР?

Ответ. Нет, вышесказанное совершением упомянутых преступлений я себя не признаю.

На основании протокола этого допроса, с моих слов записан верно, в нем отражена правда. Подпись:

Протокол допиту Ковальова М. І., 1937 р.

Учасники
музичного гуртка
струнних інструментів,
1938 р.

підручник з історії України націоналістичного характеру і звернувся до лектора Петренка, якого вже викрили й арештували як троцькіста, з питанням про можливість використання цього посібника. Це було в присутності всіх студентів і тому Петренка відповів, що цим підручником можна користуватися, проте треба критично підходити до викладеного матеріалу, але краще було б цей підручник знищити. Ковальов тоді ж його і спалив. Ковальов користувався у Петренка особливою увагою і завжди отримував самі кращі оцінки»²⁴. Молоді подоляни згинули в мороці ГУЛАГУ.

За «антирадянські настрої» у 1937 р. репресовано студентів-істориків III курсу В. Дольчука, Т. Сича, Г. Троць²⁵.

19 листопада 1937 р. кулю в потилицю отримав на підвір'ї Вінницького обласного управління НКВС й галичанин Петро Козак, який у свій час служив в УГА, був амністований і залишився на Поділлі вчителювати. Вже закінчував інститут, коли за ним прийшли. Студента звинуватили в тому, що, «працюючи вчителем в селі Лісничому Бершадського району, проводив контрреволюційно-націоналістичну пропаганду серед вчителів за самостійну Україну, вихваляв фашистський лад в Польщі»²⁶.

Вісім років сибірських таборів отримала студентка II курсу Супруненко-Шереховська за те, що «не повідомила органам про контрреволюційну діяльність «ворога народу», свого чоловіка (зав. відділом пропаганди Вінницького обкому КП(б)У)»²⁷. Вона вижила і в 1956 р. залишилася на поселенні в Казахстані.

Молодь заохочували до обмовляння. Студенти змушені були оббріхувати не лише викладачів, а й один одного, звинувачуючи товаришів у тому, що вони — діти ворогів народу, мають ворожі погляди і їх треба виключати з інституту²⁸.

У 1938 р. навчальний заклад знову стає педагогічним, але вже імені Миколи Островського, яке було присвоєно постановою ЦВК і Раднаркому УРСР від 4 квітня 1937 р.

Було проведено перший набір на історичний факультет педінституту. Абітурієнти складали історію СРСР, географію, математику (усно і письмово), фізику (усно), російську літературу (усно і письмово), українську літературу (усно і письмово) — всього 9 екзаменів.

Проте абітурієнти часто-густо були ображені поганою організацією вступних екзаменів. Так, екзамен з фізики мав розпочатися 10 серпня о 9-й годині, а почався лише о 20-й годині і тривав до 2-ї години ночі. Вже наступного дня вступникам довелося складати екзамен з математики. Крім того, директора інституту звинувачували у відсутності контролю за санітарними умовами в гуртожитку, де мешкали вступники. Зазначалося, що там повно бруду та блощиць. Через це вступники вночі не можуть відпочивати²⁹.

На першому курсі історичного факультету було створено дві академічні групи. В групі «А» старостою було призначено Мельника, в групі «Б» — Товкань. Студенти у вільний час могли відвідувати наукові товариства: войовничих матеріалістів-діалектиків, войовничих безвірників, істориків-марксистів, краєзнавців³⁰.

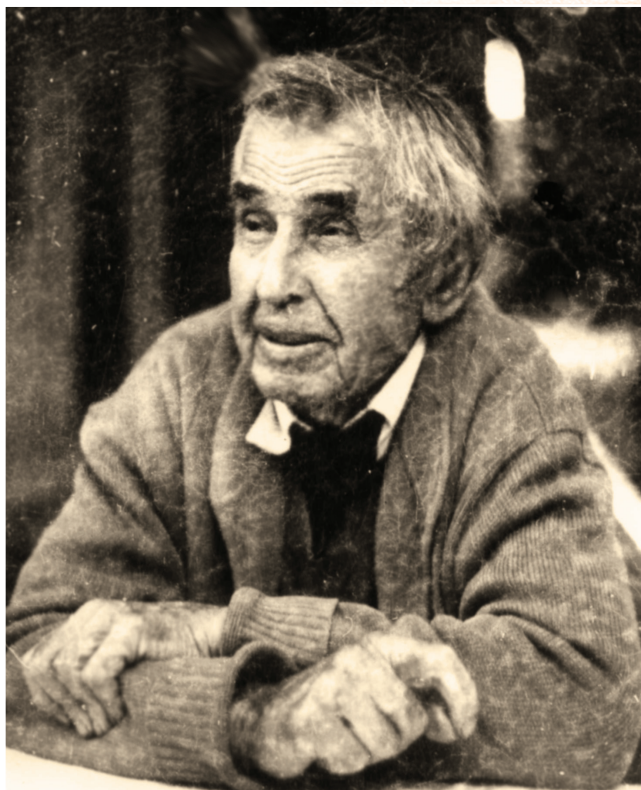
Литвинов Яків Каленикович,
директор інституту в 1937–1941 рр. (1938 р.)

Директором інституту в 1937 р. Наркомат освіти УРСР призначив Якова Калениковича Литвинова. Деканом факультету історії був М. Б. Рубін. Напередодні Великої Вітчизняної війни деканат історичного факультету очолював Степан Савович Марченко. Викладачі: історії СРСР — М. З. Жук, був помічником декана; історії України — Р. Малий; нової історії — А. І. Каневський; історії середніх віків — кандидат історичних наук П. Д. Чирикін, О. Ф. Пиж; історії стародавнього світу — М. Б. Рубін, був завпедом інституту; педагогіки — М. М. Волокитіна; політекономії — Г. І. Вержиківський; основ марксизму-ленінізму — Д. П. Малий; психології — М. Я. Мишко; російської літератури — кандидат філологічних наук Г. Л. Пустинников; української літератури — Г. П. Кочур; військової справи — воєнруки В. О. Кизима і Г. Ф. Мойсіді; фізкультури — Карманов.

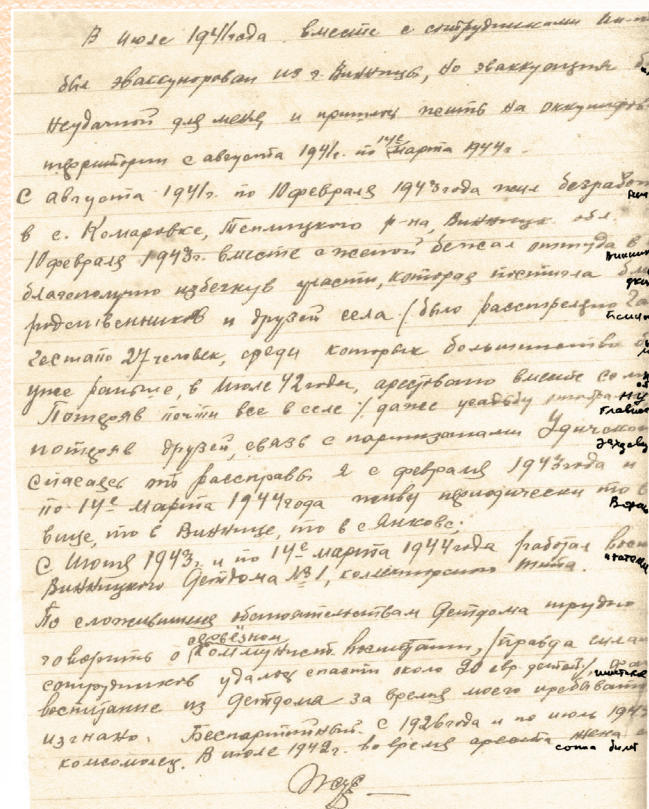
Ще з 1936 р. в усіх вищих навчальних закладах запроваджували студентський квиток та матрикул (залікова книжка) єдиного взірця. Відповідно до

М. З. Жук, викладач історії, помічник декана
історичного факультету, 1938–1949 рр. (1939 р.)

М. З. Жук (1908 р. н.), 2012 р.

A black and white portrait photograph of a man with glasses, wearing a suit and tie. He is looking directly at the camera with a serious expression. The photograph is mounted on a light-colored card.

Для заохочення студентів до навчання партійний і комсомольський осередки ініціювали укладання договорів на соцмагання між групами, курсами та окремими студентами.

Пам'ятна випускна віньєтка
робфаку педагогічного
інституту, 1939 р.

175; на четвертому — 200. Для порівняння: заробітна плата директора інституту становила 850 крб., декана — 467 крб. Харчувалися за талонами. Талон на обід коштував 1 крб. 50 коп.

Перед початком Другої світової війни продовольче становище знову погіршилося: запровадили карткову систему, викладачі отримували мізерний пайок, погано було із хлібом. За місяць до нападу Німеччини з історичного факультету зняли 4 стипендії для незабезпечених.

Студенти Вінницького педагогічного інституту
на військових заняттях, 1940 р.

Радянський уряд постановою від 2 жовтня 1940 р. встановив плату за навчання у вищих навчальних закладах, що стало причиною відрахування частини студентської молоді через її неспроможність платити. З інституту було відраховано 330 студентів. Перевелось з інших 116. На 1 квітня 1941 р. навчалось 919 осіб³³.

Навчальних аудиторій у приміщенні в Мурах не вистачало, і тому істфак навчався в другу зміну. В 1941 р. історикам передали будівлю середньої школи № 15. Підпрактику студенти III курсу проходили в СШ № 2 з 19 жовтня по 1 грудня.

Навчання в передвоєнні роки було надзвичайно мілітаризоване. Студенти факультету в 1939–40 н. р. оволодівали необхідними вміннями, щоб стати ворошилівськими стрільцями, пістолетчиками, інструкторами стрілецької підготовки, бійцями-рукопашниками, інструкторами ППХО (протиповітряна і хімічна оборона), інструкторами ГПО (готовий до праці і оборони). У 1940–1941 н. р. діяли відповідні гуртки: ГПО, ворошилівських стрільців, кулеметників, мотоциклістів, ППХО, пістолетчиків,

Випускники Вінницького педагогічного інституту ім. Миколи Островського, травень 1940 р.

медсестер запасу, радистів-операторів. Відбувалися походи в протигазах та «сталінські естафети».

На засвоєння таких важливих у педагогічному інституті навчальних дисциплін, як педагогіка та психологія, відводилося лише по 60 годин, в той час як на військову підготовку — 200 годин.

Відвідування цих гуртків було обов'язковим для студентів і викладачів. 5 квітня 1941 р. бюро Вінницького міському КП(б)У оголосило догану викладачам історичного факультету М. Б. Рубіну і П. Д. Чирикіну за невідвідування військових занять³⁴.

У таких складних і драматичних умовах працювали колектив викладачів і студентів. У 1935–1936 рр. були суттєво перероблені навчальні плани: скорочено кількість дисциплін, переважно загальноосвітніх, збільшено кількість годин для спеціальних предметів, додатково до загальної педагогічної практики додавалася практика за спеціальністю, запроваджувалися державні іспити.

Курс основ марксизму-ленізму, на засвоєння якого було виділено 192 години теоретичного курсу та практичних занять, викладався впродовж

Диплом випускника історичного факультету Вінницького державного учительського інституту, батька Героя Радянського Союзу П. А. Матієнка, 1941 р.

Комітет комсомолу Вінницького педінституту, травень 1941 р.

відведене на засвоєння в другому і третьому семестрах фахових дисциплін — стародавньої історії (220 год.), історії середніх віків (120 год.), історії України (120 год.).

Чимало студентів факультету успішно поєднували навчання в інституті з викладацькою та виховною роботою в школах, технікумах, робітфаках, різних курсах і гуртках. Обов'язковою була участь у шефській роботі в колгоспах, праця в підсобному господарстві інституту, на

будівництві гуртожитків, благоустрої міста. Завдяки виїздам бригад студентської молоді в селах відбувалися культурно-масові заходи.

Активно готувалися студенти і до свята закінчення навчального року, на якому преміювали кращих студентів, заслуховували виступи директора, секретаря комсомольської організації, голови профкому. Наприкінці червня 1937 р. на студентське свято прибули голова облвиконкому Трилісь-

трьох семестрів. Він мав забезпечити знання марксистсько-ленінської ідеології, оскільки радянська система визначала школу головним знаряддям комуністичного виховання молоді, і педагогічні кадри мали бути цілковито пройняті духом більшовицької партії³⁵.

Історію СРСР студенти-історики вивчали упродовж трьох семестрів. Як позитивний момент потрібно відзначити доволі значне навантаження,

будівництві гуртожитків, благоустрої міста. Завдяки виїздам бригад студентської молоді в селах відбувалися культурно-масові заходи.

Випускна віньєтка історичного факультету, 1941 р.

кий, секретар міського партійного комітету Левінзон, секретар обкому ЛКСМУ Медовий, завідувач обласного відділу народної освіти Подольський (всі пізніше розстріляні як «вороги народу»)»³⁶. Після цього виступили колективи художньої самодіяльності. У другій половині дня на березі р. Південний Буг відбувалися спортивні змагання, ігри, а ввечері — масове студентське «гуляння»³⁷.

У 1941 р. педагогічний і учительський інститути існували одночасно під керівництвом одного директора — Я.К. Літвінова. Останніми перед війною викладачами і співробітниками історичного факультету були М.Б. Рубін — завідувач педагогічною частиною інституту;

С.С. Марченко — декан; М.З. Жук — помічник декана; лектори — І.С. Бельченко; Є.В. Купчинецька, Е.Г. Кессельбрер, Я.П. Зінчук, Г.С. Марголін, В.Ф. Рубаник, І.І. Ванін, М.Я. Мишко, О.Ф. Пиж; керівники військової підготовки — В.О. Кизима і Г.Ф. Мойсіді; секретар партбюро — Д.Н. Кейсер; секретар комітету ЛКСМУ — А.Ф. Яценко; голова профкому — Б.А. Буяльський; лаборант кабінету марксизму-ленінізму — Б.І. Вайнер; лаборант — К.М. Розенцвіт.

Під вибухи бомб з німецьких літаків дипломи отримали 60 випускників, яким замість викладання історії у школі довелося скуштувати гіркого хліба війни.

- ¹ 90 років Вінницькому державному педагогічному університету імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2002. – С. 12;
- ² ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 62; ■³ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 26; ■⁴ ДАВіО. – Ф. П. 136. – Оп. 6. – Спр. 19. – Арк. 70; ■⁵ ДАВіО. – Ф. П. 136. – Оп. 6. – Спр. 19. – Арк. 70; ■⁶ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 35;
- ⁷ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 34; ■⁸ Про Михайла Стельмаха. – К., 1987. – С. 46; ■⁹ ДАВіО. – Ф. П. 87. – Оп. 1. – Спр. 82. – Арк. 60; ■¹⁰ ДАВіО. – Ф. П. 87. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 109; ■¹¹ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 79;
- ¹² ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 65; ■¹³ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 40, 52; ■¹⁴ Вітковський В. На вістрі часу. Органи державної безпеки України на Вінниччині (Поділлі) 1917–2007 рр. – Вінниця, 2007. – С. 153; ■¹⁵ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 111; ■¹⁶ Більшовицька правда. – 1937. – 16 серпня; ■¹⁷ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 58;
- ¹⁸ 90 років Вінницькому державному педуніверситету. – С. 16; ДАВіО. – Ф. Р. 6023. – Оп. 4. – Спр. 6378. – Арк. 1–40; ■¹⁹ Трачук О.М. Жертва і свідок більшовицького раю. – Вінниця, 2000. – С. 21; ■²⁰ Реабілітовані історією. Вінницька область. Книга перша. – Вінниця, 2006. – С. 595; ■²¹ ДАВіО. – Ф. Р. 6023. – Оп. 4. – Спр. 5079. – Арк. 43; ■²² Гареник С. Вищий педагогічний навчальний заклад у Мурах в 1932–1943 роках // Вінницькі Мури. Погляд крізь віки. – Вінниця, 2011. – С. 399; ■²³ ДАВіО. – Ф. П. 136. – Оп. 2. – Спр. 135. – Арк. 1–10; ■²⁴ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 15; ■²⁵ ДАВіО. – Ф. Р. 6023. – Оп. 4. – Спр. 32292. – Арк. 17; ■²⁶ ДАВіО. – Ф. Р. 6023. – Оп. 4. – Спр. 5079. – Арк. 7, 17, 27, 38, 42; ■²⁷ ДАВіО. – Ф. Р. 6023. – Оп. 4. – Спр. 16677. – Арк. 1–23;
- ²⁸ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 36; ■²⁹ Більшовицька правда. – 1937. – 23 травня; ■³⁰ ДАВіО. – Ф. Р. 6023. – Оп. 4. – Спр. 4455. – Арк. 1–30; ■³¹ Прищепа О.П. Організація навчального процесу у Ровенському державному вчительському інституті (1940–1941 рр.) // Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Вип. XV. Серія: Історія. – Вінниця, 2009. – С. 124;
- ³² ДАВіО. – Ф. П. 136. – Оп. 6. – Спр. 19. – Арк. 51; ■³³ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 35. – Арк. 35; ■³⁴ ДАВіО. – Ф. П. 136. – Оп. 6. – Спр. 21. – Арк. 43; ■³⁵ Сірополко С. Історія освіти в Україні. – К., 2001. – С. 912; ■³⁶ ДАВіО. – Ф. П. 292. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 38; ■³⁷ Комарницький О.Б. Партійно-комсомольські осередки студентів Вінницького педвузу у 30-ті рр. XX ст.: підтримка правлячого режиму // Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Вип. XV. Серія: Історія. – Вінниця, 2009. – С. 142.

У ЧАС СУВОРИХ ВИПРОБУВАНЬ (1940-ві — 1957 р.)

Важкі випробування випали на долю вихованців історичного факультету в роки Великої Вітчизняної війни. Історики педінституту взяли активну участь у боротьбі проти нацистських поневолювачів. Пройшли фронтовими дорогами викладачі Я.П. Зінчук, М.Б. Рубін, П.Я. Ременяк. На фронтах війни викладачі й студенти виявили мужність і героїзм, а випускник факультету 1937 р. М.Ф. Шварцман був удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

Учасниками і організаторами комуністичного підпілля та партизанського руху були ви-

пускники історичного факультету передвоєнних років М.С. Парасунько і П.П. Мельник. Комісаром партизанського загону був П.К. Волинець, який до війни також навчався на історичному факультеті. 8 травня 1965 р. П.К. Волинцю посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Командиром партизанського загону був вихованець факультету передвоєнних років П.Т. Кугай.

Воєнні дії та окупація Вінниччини німецькими військами завдали значних матеріальних втрат та руйнувань освітнім установам. В умовах нацистського режиму представники української

25 серпня 1944 р.

Присвоєно звання Героя Советского Союза с вручением ордена Ленина и медали "Золотая Звезда".
Указ Президиума Верховного Совета СССР от 22.07.1944 г.
Архив МО СССР от 7/27/50 сд. 54 л. 153

Вірно: Начальник артиллерии
майор /ШВАРЦМАН/

Діти - ШВАРЦМАН Валентина Володимирівна - 1913 року народження - учениця гімназії особобеспрічної 10 лютого 1945г. - вилетіла, чл. ВООС з 1969 р.

Діти - ШВАРЦМАН Марія Іосифівна - 1933 року народження, вчитель

ПОДАТИ ВПРАГ: ПЕТРОВИЧ ОЛЕКСАНДР БОГДАНОВИЧ КОМІСАР
с. ПЕТРОВИЧ

Учетная карточка

1. Фамилия Шварцман
2. Имя Моисей 3. Отчество Фроимович
4. Звание майор
5. Год рожд. 1911 6. Партийность член ВКП(б)
7. Национальность еврей
8. С какого года в Сов. Армии VI-1941/2
9. Место службы (наименование части) и занимаемая должность в момент награждения заместитель командира батальона по тылу 70 сд 1124 ст 334 сд 43-й армии
10. НАГРАЖДЕН:

Наименование ордена или медали	Основание награждения
Герой Советского Союза	Указ от 22.07.44
орден Отечественной войны II степени	приказ 438 от 13.11.43
медаль "За отвагу"	пр. 540 сбр зав. 1943
11. Домашний адрес награжденного	Погоб 24 июля 1944
Примечание	Фронтил Вен. убит. 8.19.36 году
Родился в к. Курини, Таврического ф.	шт. ВМ. 3727-50

Волинець Петро Каленикович, комісар Калинівського партизанського загону імені Леніна, Герой Радянського Союзу (присвоєно посмертно)

Моисей Фроимович Шварцман,
випускник історичного факультету 1936 р.,
Герой Радянського Союзу (присвоєно посмертно)

П. Т. Кугай, командир партизанського загону у роки Великої Вітчизняної війни

Матієнко Петро Андрійович,
Герой Радянського Союзу

ВІННИЦЬКІ ВІСТІ

Оголошення

Вінницький педагогічний та учительський інститут у складі мовно-літературного, історичного та фізико-математичного факультетів оголошують, що з 1 жовтня 1941 року на заочному відділі розпочинаються лекції.

Всі студенти-заочники м. Вінниці та області мають зареєструватися в інституті, щоб продовжувати навчання.

З 30 вересня проводиться набір на 1-й курс вищевказаних факультетів.

До заяви про вступ треба додати довідку про освіту та 2 фотокартки.

Вступні іспити з німецької мови, української мови та літератури відбудуться 29. вересня.

Вступники на фізико-математичний факультет складають також іспити з математики та фізики.

Заочники колишньої російської педшколи повинні зареєструватися в канцелярії Вінницького учительського Інституту для того, щоб продовжувати навчання.

Всі заочники інституту вносять платню за навчання розміром 30 марок (300 крб.) на рік: при реєстрації або вступові — 3 марки (30 крб.), решту сплачують в 2 прийоми: 12 марок (120 крб.) — до 1. січня 1942 року і 15 марок (150 крб.) — до 1. березня 1942 р.

Можна також вносити платню за навчання щомісячно (3 марки, або 30 крб.).

Заочники колишньої української педшколи вносять платню за навчання розміром 20 марок (200 крб.) на рік у тіж терміни.

Адреса інституту: вул. Івана Богуща (кол. Володарського), ч. 4.

ДИРЕКЦІЯ ІНСТИТУТУ.

Оголошення періоду нацистської окупації про початок занять у Вінницькому педагогічному і учительському інститутах.
«Вінницькі вісті», 1941 р.

[illegible]

Акт комісії про збитки та втрати, завдані нацистськими загарбниками Вінницькому педінституту, 1944 р.

інтелігенції прагнули відновити роботу навчальних закладів. Вони сподівалися, що німці опікуватимуться духовними інтересами народу. Незважаючи на тяжкі умови військового часу, тільки у Вінниці в першій половині вересня 1941 р. було відкрито одну початкову, дві неповно-середні та десять середніх шкіл. У другій половині 1941–42 н.р. після об'єднання у місті функціонувало 9 шкіл. У червні 1942 р. було відкрито двокласну німецьку школу для дітей місцевих німців.

У щойно відкритих навчальних закладах працювали вчителі, які сумлінно ставилися до своєї роботи і не були байдужі до української історії та культури. Так, у 78 народних школах Вінницького гебіту, в яких навчалось близько 7 тисяч учнів, навчальний процес забезпечувало 180 вчителів.

Відновив роботу педагогічний інститут. Його приміщення знаходилося на вулиці Івана Богуна (до війни вул. Володарського). З 1 жовтня

1941 р. розпочалося навчання на трьох факультетах заочної форми навчання: мовно-літературному, історичному та фізико-математичному. Одночасно проводився набір абітурієнтів для вступу на І курс. На початку 1942 р. в педагогічному інституті навчалось 525 студентів: на мовно-літературно-

Зруйноване у роки великої Вітчизняної війни приміщення
педінституту, 1944 р.

Післявоєнне приміщення інституту. Навчальні аудиторії та помешкання студентів, 1944–1953 рр. (нині будинок по вул. Гоголя, 19)

му факультеті — 200 студентів, на історичному — 85, на фізико-математичному — 40. Відновили своє навчання у ВНЗ 200 студентів старших курсів. Для успішної підготовки студентів-заочників до зимової екзаменаційної сесії викладачі інституту щосуботи проводили консультації з історії України, загальної історії, німецької мови, української мови та літератури, світової літератури, теорії літератури, психології та педагогіки, елементарної математики та аналітичної геометрії, фізики та вищої математики.

В інституті діяли курси вивчення німецької мови. Окрім мови, слухачі вивчали німецьку та західну літературу, методику викладання німецької мови, педагогіку, а також українську мову, літературу та історію України. Восени 1942 р. 230

випускників курсів були направлені в школи для викладання німецької мови, а також влаштовані перекладачами на підприємства та установи м. Вінниці та області¹.

Однак добре налагодити навчання в інституті так і не вдалося. Часто навчальний процес переривався через використання навчальних приміщень для потреб німецьких військових частин та матеріальні труднощі. На початку 1943 р. у зв'язку з примусовою трудовою мобілізацією та масовою депортацією молоді до Німеччини інститут був закритий.

Після вигнання нацистських загарбників навчальні заклади відновлювали роботу. У квітні 1944 р. педінститут розпочав діяльність у приміщенні середніх шкіл № 7 (тимчасово), а згодом № 4 по вул. Гоголя.

Приміщення інституту в 1944–1953 рр. (нині ЗОШ № 4 м. Вінниці)

Слободянюк Давид Сергійович,
декан історичного факультету в 1944–1945 рр. (1941 р.)

Згідно з постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 24 червня 1944 р. у Вінницькому педагогічному інституті було відкрито три факультети: історичний, мовно-літературний, фізико-математичний, а також заочний відділ. На трьох факультетах навчалось 252 студенти. Для

підготовки вступників були організовані короткотермінові курси.

Пацей Петро Трохимович,
директор інституту
в 1944–1946 рр.

У цей час деканом історичного факультету був призначений Давид Сергійович Слободянюк². Були створені кафедри історії СРСР і УРСР та загальної історії, якими відповідно завідували Микола Матвійович Бабляк і Абрам Ілліч Каневський.

Купряшкін Тихін Юхимович,
декан історичного факультету,
1946–1956 рр.

Навчально-виховну роботу на кафедрі історії СРСР і УРСР і загальної історії у перші післявоєнні роки здійснювали викладачі історії середніх віків Мирон Захарович Жук, викладач нової історії Микола Карлович Якубов, викладачі історії СРСР Соломон Юхимович Глузман, Марія Василівна Львова, Олександр Сергійович Сенченко, Наталія Іванівна Хмара, викладач Конституції СРСР Петро Трохимович Пацей (до 1946 р. був директором педагогічного інституту)³, викладач давньої історії Михайло Григорович Чернота та інші.

Незабаром повернулися до інституту і почали працювати на факультеті викладачі Яків Петрович Зінчук і М. Б. Рубін.

У 1945–46 н.р. факультет поповнили викладачі історії стародавнього світу Фаїна Самійлівна Слободянська, викладач Григорій Петрович Кириленко, викладач історії СРСР XIX ст. Іван Митрофанович Клімов (до 1948 р. він був заступником директора інституту з науково-навчальної роботи), викладач історії СРСР XX ст. Тихін Юхимович Купряшкін, який з 1946 до 1956 р. очолював деканат історичного факультету.

Ткаченко Олександр Михайлович,
директор інституту, 1946–1969 рр.

У наступні роки на кафедрах факультету була вміло налагоджена робота висококваліфікованих викладачів з молодими асистентами, кращими випускниками історичного факультету перших післявоєнних випускників, яких залишили працювати на факультеті. Серед них був і Генріх Адамович Лютворт, який у 1946 р. з відзнакою закінчив історичний факультет.

У 1947 р. на кафедру для викладання історії СРСР і УРСР був прийнятий Іван Опанасович Пшук, який закінчив аспірантуру Одеського державного університету. Також в цей час прийшли викладачі історії СРСР XIX ст. Тимофій Павлович Комарніцький, Лідія Гаврилівна Кузнецова та інші.

Кафедра історії СРСР і УРСР у перші повоєнні роки за своїм науковим складом була найбільш потужною в інституті. Із 7 кандидатів наук, доцентів, які на той час працювали в інституті, троє (М. М. Бабляк, І. Т. Клімов і Т. Ю. Купряшкін) були з кафедри історії СРСР і УРСР.

Доцент Т. Ю. Купряшкін опрацьовував архівні матеріали для хроніки подій у Мордовії у 1905–1907 рр. Активно працював над підготовкою кандидатської дисертації І. О. Пшук.

На початку 1947–48 н.р. факультет нараховував понад 200 студентів, з них 180 навчались у педагогічному і 30 — в учительському інституті.

Студенти і викладачі інституту в день виборів до Верховної Ради УРСР, 9 лютого 1947 р.

Випускна віньєтка
історичного факультету
учительського інституту,
1947 р.

У перші повоєнні роки в інститут прийшли студенти-фронтовики. Післявоєнну сесію складали 42 студенти-історики, 66% яких склали екзамени на «відмінно» і «добре». Як у боях на фронті, так і за студентською лавою вони самовіддано працювали, опановуючи знання.

У педагогічному інституті в післявоєнні роки була поширеною заочна форма навчання. Так, вже у 1946 р. з 1545 студентів-заочників на історичному факультеті педагогічного інституту навчалось

237 студентів і 216 — на історичному факультеті учительського інституту⁴.

З кожним роком зростали педагогічні кафедри факультету, підвищувалися науково-теоретичний рівень та педагогічна майстерність викладачів.

У 1948 р. І. Т. Клімов залишив факультет і перейшов на роботу до Казанського університету. З 1948 по 1952 р. М. М. Бабляк одночасно із завідуванням кафедри історії СРСР і УРСР працював заступником директора з навчально-наукової

Студенти на святковій
демонстрації приуроченій
святкуванню річниці
Жовтневої революції

Оголошення у газеті
«Вінницька правда»
про набір студентів
на 1947-48
навчальний рік

роботи. В 1952 р. Миколу Матвійовича Бабляка було призначено директором Луцького педагогічного інституту⁵.

Дирекція інституту, викладацький колектив скерували багатоманітне життя навчального за-

кладу на підвищення фахового рівня підготовки вчителів. В повоєнні часи існували труднощі щодо укомплектування окремих кафедр викладачами з ученим ступенем і званням. Із 59 викладачів педагогічного інституту тільки 20 викладачів ви-

МО—УРСР
ВІННИЦЬКИЙ
Державний Педагогічний
інститут
ЗАРЯДНИЙ ВІДДІЛ
№ 195
м. Вінниця, вул. Гоголя № 12
телефон № 4-53

Студенту-заочнику 1 курсу
1001 факультету
Вінницького державного
інституту тов. Каліфчик І. П.

Вінницький державний педагогічний інститут викликає Вас на навчально-екзаменаційну сесію, яка відбудеться з 1-го по 10 січня 1953 року.

Дирекція школи зобов'язана виплатити Вам зарплату до 1-го січня, видати командировочне посвідчення та забезпечити своєчасний Ваш виїзд до інституту. Візьміть з собою постільні речі.

Необхідно мати при собі: виклик, матрикул, паспорт, проїзний квиток.

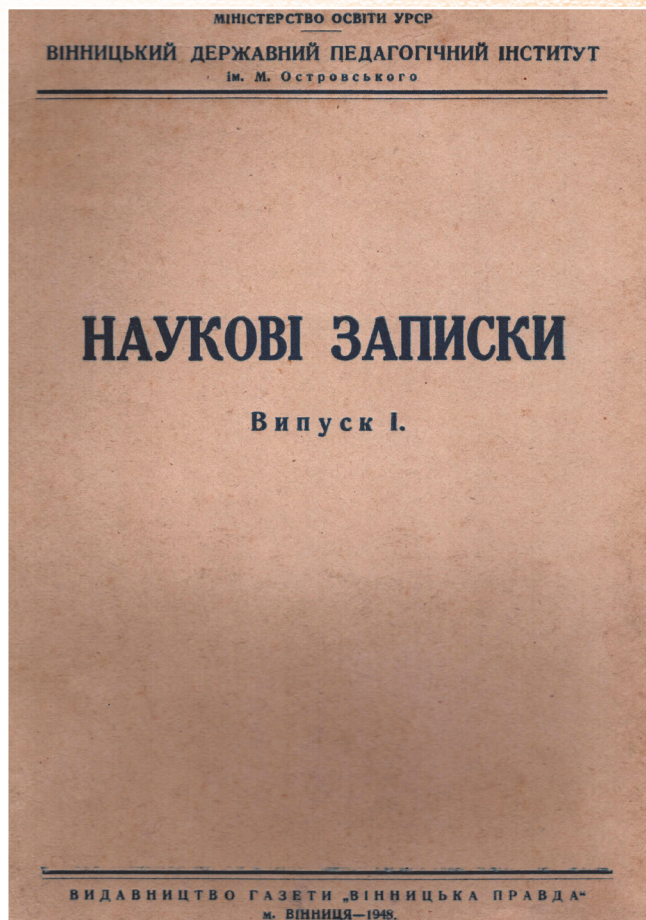
Попереджуємо, що до сесії будуть допущені лише ті студенти, які надіслали до інституту всі контрольні роботи до 1-го грудня, передбачені навчальним планом.

Зав. ОблВНО
(ЛЕВКІВСЬКИЙ).

Директор Інституту
(ТКАЧЕНКО).

Літінська друкарня 684—1700

Виклик на навчально-екзаменаційну сесію студента-заочника, 1953 р.

Наукові записки Вінницького державного педагогічного інституту ім. М. Островського, 1948 р.

кладали українською мовою. На історичному факультеті з 7 викладачів лише двоє читали лекції українською⁶.

Незважаючи на певні труднощі, успішність студентів-істориків була високою. У другому семестрі 1947–48 н.р. відмінні оцінки отримали 33,7% студентів факультету. 50 студентів (26%) склали сесію лише на «відмінно», 63 студенти (32,1%) — на «відмінно» і «добре». Загалом 58% усіх студентів історичного факультету склали сесію без жодної оцінки «задовільно». У грудні 1948 — січні 1949 р. успішність на факультеті складала 98,5%. Добре навчалися студенти Каюк, Федун, Рабінер, Подзигун, Бондарчук, Яковська, Татарчук та інші.

Вперше за післявоєнні роки в 1948 р. вступні екзамени на історичному факультеті були проведені за конкурсом. Було подано більше трьох заяв на одне місце⁷. І це незважаючи на те, що працювати і навчатись доводилось у важких умовах. Приміщення середньої школи №8, де знаходився історичний факультет, потребувало ремонту⁸. Не вистачало обладнання. Дуже бідною була бібліотека факультету, яка нараховувала ледь більше 2 тис. примірників книг і журналів.

3 травня 1947 р. розпочало свою діяльність студентське наукове товариство істориків. При

Випускна віньетка історичного факультету, 1948 р.

Викладачі історико-філологічного факультету

двох кафедрах факультету діяли історичні гуртки, які налічували більше 20 студентів. З 1947–48 н.р. на факультеті запрацював кабінет історії СРСР і УРСР. У науковому гуртку історії СРСР і УРСР студенти, наприклад, працювали над темами національно-визвольної війни українського народу

1648–1654 рр., використовуючи при цьому місцевий матеріал.

Щороку на факультеті відбувалися підсумкові наукові конференції студентів і викладачів факультету. Кращі роботи студентів-істориків були опубліковані в «Наукових записках», відзначались

Викладачі історико-філологічного факультету

Випускна віньєтка заочного відділу історичного факультету педагогічного інституту, 1950 р.

наказом міністра вищої освіти та міністра освіти УРСР. Студенти факультету під керівництвом викладача-краєзнавця М.Б. Рубіна щороку організовували експедиції з вивчення археологічних та історичних пам'яток Вінниччини. У 1950 р. експедиція виявила низку історичних та археологічних пам'яток у Могилів-Подільському та Яришівському районах, у 1951 р. — у Ситковецькому і Брацлавському районах, у 1952 р. — у Тростянецькому і Бершадському районах.

Студенти розвивали свої творчі здібності в літературній і драматичній студіях, колективах художньої самодіяльності, виступали на вечорах відпочинку. Діяли спортивні секції, гуртки. Активну участь студенти факультету брали у міжфакультетських спартакіадах. Кращими спортсменами істфаку були Грицишин, Андреев, Булгакова,

Масляев, Бурштейн, Коломієць та інші, які були рекордсменами міста й області.

Особлива гордість історичного факультету повоєнного часу — це його перші майстри спорту, рекордсмени країни Альбіна Рутковська — учасниця Олімпійських ігор у Мельбурні — і Семен Крицштейн — чемпіон України і світу з легкої атлетики. Ми пишаємось тим, що вони були випускниками історичного факультету.

Йшли роки, на зміну викладачам, які з тих чи інших причин залишали кафедри факультету, приходили інші. Навчально-виховну роботу на факультеті здійснювали доценти Н.І. Колюшко, І.О. Пшук, А.І. Каневський, Я.П. Зінчук, Т.Є. Купряшкін та інші. Тоді ж почали свій педагогічний шлях В.П. Воловик, П.А. Мельничук, І.Г. Гавриленко та інші викладачі.

Студенти на перерві, 1960 р.

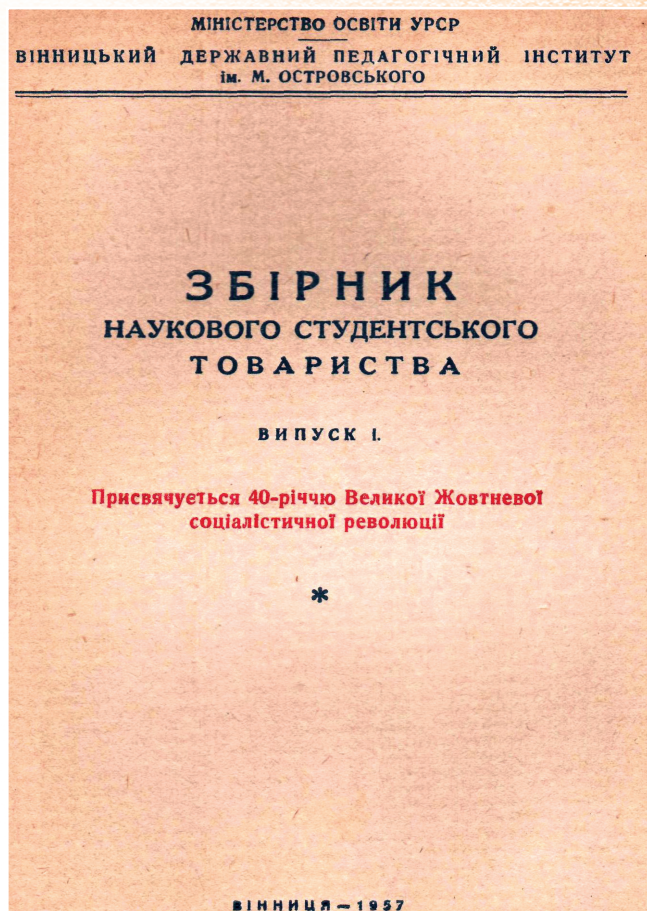
Кабінет історії і суспільствознавства, 1951 р.

У 1952–53 н.р. історичний факультет був об'єднаний з факультетом мови й літератури і отримав назву історико-філологічного. Відповідно змінився і контингент студентів, який на середину 1950-х рр. вже нараховував близько тисячі студентів (552 — денна форма навчання і 442 — заочна).

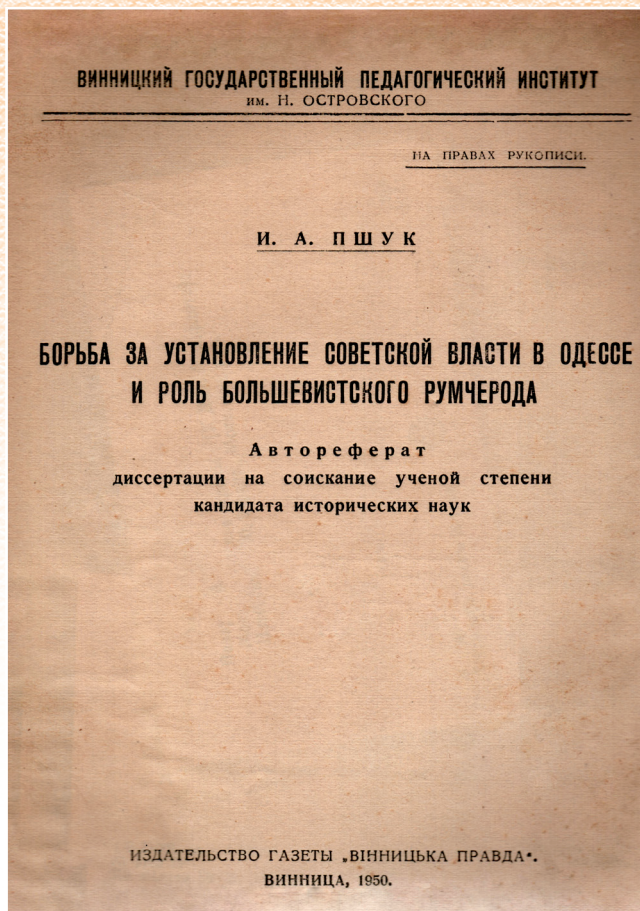
Велику увагу приділяли на історико-філологічному факультеті науковій роботі. Над вивченням історії рідного краю, краєзнавства працювали викладачі І.О. Пшук, М.Б. Рубін. На факультеті було організовано краєзнавчий гурток, в якому студенти займалися збиранням і використанням місцевого матеріалу під час вивчення, зокрема, історії України.

За перше повоєнне десятиліття факультет дав путівку в життя сотням учителів історії. Чимало з них стали науковцями, викладачами вищих навчальних закладів. Серед них — доктори історичних наук, професори Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка брати К.О. Джеджула і А.О. Джеджула, В.П. Шевчук, доценти вінницьких вишів О.О. Хижук, А.А. Мазур, С.Я. Вініковецький, В.О. Колісніченко та інші⁹. Крім основної спеціальності, студенти інституту набували кваліфікацію з інших спеціальностей — викладача креслення, малювання, музики і співів, фізичного виховання. Для студентів історико-філологічного факультету було введено факультативний курс «Основи сільського господарства». Майбутні вчителі історії знайомились із досягненнями агротехніки та основами сільськогосподарського машинобудування.

Негативно позначилися на роботі факультетського колективу сталінсько-жданівські переслідування діячів науки, літератури і мистецтва в післявоєнні роки. За «ідеологічні збочення» був звільнений історик Мирон Захарович Жук. Кілька викладачів пережили велику душевну травму через безпідставні звинувачення в «українському буржуазному націоналізмі»¹⁰.

Збірник наукового студентського товариства, 1957 р.

Автореферат дисертації І. О. Пшука на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Випускна віньетка
заочного відділу
історичного факультету,
1951 р.

Випускна віньєтка історичного факультету педагогічного інституту, 1952 р.

Випускна віньєтка заочного відділу історичного факультету учительського інституту, 1952 р.

Бондарчук Іван Афанасійович,
випускник історичного факультету 1952 р.,
кандидат економічних наук, професор,
Герой Соціалістичної праці, 1958 р.

Винницкий Государственный педагогический
институт им. Островского.

КУРСОВАЯ РАБОТА

студента III курса историко -
филологического факультета (исто-
рического отделения) Яцко Б.А.
на тему :

"Успехи советской науки
в четвертой сталинской пятилетке".

Консультант г. В.Ф. Воловник.

1953.

Титульний аркуш курсової роботи з історії, 1953 р.

Викладачі історико-філологічного факультету

Випускна віньєтка історичного факультету педагогічного інституту, 1957 р.

Наукові видання викладачів інституту

Однак і в ті непрості часи колектив факультету загалом успішно виконував свою місію підготовки учителів. Свідома трудова дисципліна викладачів, студентів, потяг до знань, уміння переживати труднощі створювали умови для організації навчально-виховного процесу.

Але так тривало недовго. Відповідно до наказу Міністерства вищої освіти УРСР та Міністра освіти УРСР від 4 липня 1956 р. за № 468/297 про злиття з 1 вересня 1956 р. історичного відділу історико-філологічного факультету Вінницького педінституту ім. М. Островського з історичним факультетом Одеського державного університету ім. І.І. Мечнікова, студенти III і IV курсів у кількості відповідно 53 і 28 осіб перейшли на навчання на істфак Одеського державного університету. У 1957 р. у Вінницькому педінституті відбувся останній випуск студентів-істориків.

Приміщення інституту, 1960 р.

У зв'язку з ліквідацією історичного відділу історико-філологічного факультету були звільнені з інституту викладачі кафедри історії М.Б. Рубін, В.П. Воловик, А.І. Каневський, І.Г. Гавриленко, які перейшли в розпорядження Вінницького облвн.

Кандидати історичних наук Я.П. Зінчук і Н.І. Калюжко були переведені на роботу до Одеського держуніверситету ім. І.І. Мечнікова. Декан історико-філологічного факультету Т.Ю. Купряшкін, завідувач кафедри історії І.О. Пшук, ст. викладач Г.А. Лютворт залишилися працювати в інституті на кафедрі марксизму-ленінізму¹¹. Так на довгих 15 років з історії Вінницького педагогічного інституту «видав» історичний факультет.

Тематика

исторического кружка при кафедре всеобщей истории

- 1/ Значение трудов И. В. Сталина по вопросам языкознания для советской исторической науки .
- 2/ Происхождение славян в свете учения И. В. Сталина по языковедению.
- 3/ Борьба французской коммунистической партии против фашизации страны и американского империализма.
- 4/ Рост влияния итальянской коммунистической партии среди народных масс.
- 5/ СССР – ведущая сила в борьбе за мир.
- 6/ Женщины в борьбе за мир, демократию и социализм .
- 7/ Обзор военных действий в Корею.
- 8/ Кризис исторической науки в США .
- 9/ Археологические и исторические памятники ситковецкого района .
- 10/ Реакционная роль католической церкви на Подолье .
- 11/ Великие стройки коммунизма.
- 12/ Методика проведения урока по истории на местном историческом материале.
- 13/
- 14/

Тематика засідань історичного гуртка
кафедри загальної історії, 1952 р.

На першотравневій демонстрації

■¹ Зінько Ю.А. Заклади культури та освіти Вінниччини в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.) // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Збірник статей. Випуск 26. – К., 2004. – С. 233; ■² ДАВіО. – Ф. 136. – Оп. 18. – Спр. 6. – Арк. 1; ■³ ДАВіО. – Ф. 136. – Оп. 18. – Спр. 6. – Арк. 4; ■⁴ ДАВіО. – Ф. 136. – Оп. 18. – Спр. 40. – Арк. 1; ■⁵ ДАВіО. – Ф. 136. – Оп. 35. – Спр. 487. – Арк. 56.; ■⁶ ДАВіО. – Ф. 136. – Оп. 18. – Спр. 57. – Арк. 35; ■⁷ ДАВіО. – Ф. 136. – Оп. 18. – Спр. 80. – Арк. 5. ■⁸ ДАВіО. – Ф. 292. – Оп. 2. – Спр. 19. – Арк. 1; ■⁹ 90 років – Вінницькому державному педагогічному університету імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2002. – С. 86; ■¹⁰ Там само. – С. 21; ■¹¹ ДАВіО. – Ф. 5050. – Оп. 5. – Спр. 16. – Арк. 6.

ДОБА ВІДНОВЛЕННЯ І РОЗВОЮ (1970–1980-ті рр.)

У 1971 р. у зв'язку з нестачею на Вінниччині вчителів історії було відновлено їх підготовку на історико-філологічному факультеті. Спочатку їх фаховою підготовкою опікувалася кафедра історії КПРС і наукового комунізму (завідувач — доцент Н.С. Кветний), а у вересні 1972 р. окремо була створена кафедра історії. До її складу входили доценти В.П. Воловик, В.М. Мазило, П.І. Хавлюк, викладач М.Д. Римша, а очолив її доктор історичних наук, професор Ілля Гаврилович Шульга¹, запрошений з Ужгородського державного універси-

тету і зарахований до штату викладачів інституту з 25 серпня 1972 р.² Суспільно-філософські дисципліни забезпечували викладачі кафедри філософії професор С.М. Черненко, доценти І.С. Звонарьов, О.В. Ушаков, В.П. Дудар та кафедри історії КПРС — І.О. Пшук, Н.С. Кветний, А.Д. Давидюк, А.Р. Локаєнко, П.Т. Волков, Л.Г. Будьонна.

Наступного навчального року у складі кафедри історії було вже 10 викладачів, з них 1 доктор наук (проф. І.Г. Шульга) і 4 кандидати наук — П.С. Григорчук, О.Г. Лойко, С.Д. Плахотнюк, П.І. Хавлюк. Доцент В.П. Воловик був переведений на посаду старшого наукового співробітника для підготовки докторської дисертації³. Тоді був остаточно структурований навчальний план з фахових предметів, зокрема історію СРСР студенти мали вивчати впродовж трьох років: на I курсі (від найдавніших часів до початку XVII ст.), II курсі (від початку XVIII до початку XX ст.), III курсі (радянський період). За наслідками зимової екзаменаційної сесії з 76 студентів відмінну оцінку отримали 15 осіб (19,7%), «добре» — 32 (42,2%), «задовільно» — 29 (38,1%)⁴. Факультет впевнено заявляв про себе у різних напрямках: у навчанні, в науковій, виховній, профорієнтаційній роботі. Викладачі проводили регулярні зустрічі з учителями області, заохочували кращих випускників середніх шкіл до вступу на історичний факультет.

Активна громадська позиція і результати праці колективу дозволили Вченій раді Вінницького державного педагогічного інституту ім. Миколи Островського ухвалити 25 серпня 1973 р. рішення про виокремлення історичного факультету у самостійний підрозділ інституту⁵. Першим деканом відновленого історичного став Петро Семенович Григорчук, випускник Київського державного уні-

Грущенко Іван Павлович,
ректор інституту в 1969–1976 рр.

Археологи І.І. Заєць та П.І. Хавлюк обстежують місце майбутніх розкопок трипільського поселення біля с. Рахни Лісові Шаргородського району, квітень 1969 р.

Студенти історичного факультету 1970-х рр.

П. С. Григорчук, кандидат історичних наук,
декан історичного факультету, 1973 р.

Лойко Олексій Герасимович,
декан історичного факультету в 1978–1988 рр.

Студенти історичного факультету, 1976 р.

К Л Я Т В А

першокурсника Вінницького державного педагогічного Інституту ім. М.Островського

Я – студент першого курсу Вінницького державного педагогічного Інституту ім.М.Островського, вступаючи до сім'ї радянського студентства перед лицем моїх товаришів по навчанню і викладачів урочисто клянусь!

Беззавітно відстоювати Інтереси Партії і народу, бути активним борцем за утвердження комуністичних Ідеалів, по-корчаїнськи боротись за побудову комунізму. **К Л Я Н У С Ї!**

Систематично і наполегливо оволодівати наукою, любити обрану професію, формувати в собі якості радянського вчителя, свято виконувати безсмертний заповіт великого Леніна вчитись комунізму. **К Л Я Н У С Ї!**

Глибоко опанувати марксистсько-ленінську теорію – науку про революційне перетворення світу, виховувати в собі високу Ідейність, класову свідомість, стійкість у боротьбі за комунізм. **К Л Я Н У С Ї!**

Завжди бути готовим захищати рідну Батьківщину, виконувати обов'язки патріота-Інтернаціоналіста, зміцнювати дружбу між народами СРСР, соціалістичних країн. **К Л Я Н У С Ї!**

Бути гідним звання радянського студента, берегти і примножувати кращі традиції вищої школи; успішним навчанням, вразливою поведінкою і активною участю в громадській роботі заслужити повагу, довіру і авторитет колективу рідного вузу; берегти і зміцнювати його матеріально-технічну базу. **К Л Я Н У С Ї!**

Присвятити студентські роки, як кращу пору молодості, вихованню в собі моральних якостей – ширості, скромності, людяності, формуванню всього прекрасного для щирої віддачі своєму народові набутих знань і культури в ім'я збагачення його духовної скарбниці. **К Л Я Н У С Ї!**

Молодістю, честю своєю клянусь виконувати покладені на мене обов'язки, щоб виправдати високе звання радянського студента!

Після закінчення рідного Інституту працювати поїду туди, куди пошле мене рідна Батьківщина!

Клянусь жити і вчитись по-ленінськи!

Якщо я порушу цю клятву, нехай зневажать мене мої товариші і весь колектив Інституту.

В знак непопущеності цієї клятви, перед оповитим славов прапором,

К Л Я Н У С Ї! К Л Я Н У С Ї! К Л Я Н У С Ї!

Клятва першокурсника Вінницького державного педагогічного інституту ім. М. Островського, 1970-ті рр.

Заступник секретаря парткому педінституту Ф.М. Роботко виступає на комсомольській конференції, 1983 р.

верситету ім. Т.Г. Шевченка, кандидат історичних наук; він обіймав цю посаду до 1978 р. Наступні десять років деканом факультету був Олексій Герасимович Лойко, кандидат історичних наук, доцент, також випускник КДУ ім. Т.Г. Шевченка.

У загальноінститутській системі факультет розглядався як підрозділ виразно ідеологічного спрямування, який готував кадри не лише для школи, а й до апарату державних та партійних

Викладачі інституту 1970-х рр.

Доктори історичних наук, професори І. Г. Шульга, М. М. Кравець та доктор філологічних наук, професор, проректор інституту з наукової роботи П. М. Лісовий

Викладачі історичного факультету 1973–1977 рр.

Колонна спортивної молоді на першотравневій демонстрації, 1971 р.

Студенти на демонстрації з нагоди Жовтневої революції 1917 р., 1977 р.

Викладачі й студенти — учасники святкової демонстрації з нагоди 60-ї річниці Жовтневої революції 1917 р., 1977 р.

Студенти-випускники, 1978 р.

Випускники історичного факультету, 1976 р.

Шунда Никифор Миколайович,
ректор інституту (університету) в 1976–2003 рр.

установ. При відборі майбутніх студентів, окрім гарного атестату за середню школу і відмінних знань з історії СРСР, обов'язково бралися до уваги соціальне походження, партійність, стаж роботи (для юнаків — служба в Радянській Армії), а також характеристика з місця попередньої роботи чи випускаючого навчального закладу (це мала бути рекомендація за підписами секретарів відповідних комітетів партії чи комсомолу).

До майбутнього історика приглядалися дуже прискіпливо, тому вступним іспитам (з історії СРСР від найдавніших часів до сучасності; української або російської мови та літератури (усно та твір); іноземної мови) передувала попередня бесіда-знайомство з представниками фахової приймальної комісії на чолі з деканом, на якій з'ясовувалися ступінь загальної й політичної культури, обізнаність з подіями в країні і світі, вміння давати їм оцінку та викладати власну думку, тестувалися пропагандистські, організаторські, художньо-творчі й спортивні здібності абітурієнта. Обов'язковими були питання зі знання політичної карти світу та історії рідного краю загалом й свого села, містечка, міста, району зокрема.

Упродовж перших двох-трьох років свого відродження факультет зростав кількісно. У 1971 р. на спеціальність «історія» було прийнято 25 студен-

Студенти з наставником групи доцентом П. С. Григорчуком, 1979 р.

тів, наступного — вже 50 осіб, з 1975 р. стали набирати 75 юнаків і дівчат. Поповнилася й викладацька ланка — на початок 1975–76 н.р. на факультеті працювали 2 професори, доктори історичних наук, 5 кандидатів історичних наук, 2 старші викладачі, 3 асистенти. Рішенням Ради ВДПІ у серпні 1975 р. на історичному факультеті стали діяти дві спеціальні фахові кафедри: історії СРСР та УРСР (завідувач — професор І.Г. Шульга) і загальної історії (завідувач — професор М.М. Кравець)⁶. Відтоді на першій з них займалися викладацькою діяльністю В.П. Воловик, П.С. Григорчук, С.Д. Плахотнюк, М.Д. Римша, згодом до них приєднався викладач Л.Е. Раковський⁷. До першого складу колективу кафедри загальної історії, крім професора Миколи Миколайовича Кравця, увійшли кандидати наук О.Г. Лойко, П.І. Хавлюк, а також молоді науковці Ю.І. Поп, А.Д. Ткаченко, Р.І. Стовбун⁸.

Науковим авторитетом, організаторським талантом і цілеспрямованими зусиллями цих викладачів було закладено новий етап історії факультету.

За підтримки ректора інституту І.П. Грущенка була сформована загальна концепція його розвитку, визначені пріоритети у навчально-виховному процесі та накреслені науково-дослідні перспективи.

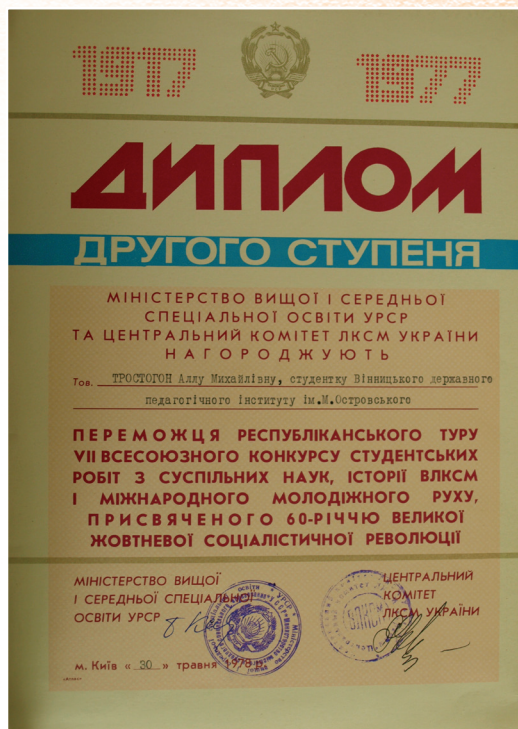
Уже через півроку після виокремлення підрозділу Вчена рада інституту заслухала питання «Про хід виконання плану комуністичного виховання на історичному факультеті»: доповідав декан П.С. Григорчук, виступали завідувачі кафедр. Молодий колектив істориків отримав схвальні оцінки, однак професор І.Г. Шульга підкреслив у своєму виступі: «Про успіхи факультету сказано авансом. З часом факультет врахує всі зауваження, йтиме в ногу з усім інститутом. Варто більше звертати уваги на позааудиторну роботу зі студентами. Ми мало буваємо в гуртожитку, на концертах, вечорах відпочинку, які проводять самі студенти»⁹. Позиція професора була абсолютно щирою, він цікавився життям молоді не формально, щедро ділився власним досвідом, справді дбав про виховання різнобічно розвинутої особистості, ініцію-

Ветерани інституту — учасники Великої Вітчизняної війни, 9 травня 1980 р.

Біля актової зали інституту

Диплом другого ступеня переможця республіканського туру VII Всесоюзного конкурсу студентських наукових робіт студентки А. М. Тростогон, 1978 р.

Грамоти ректорату та парткому учасникам фестивалю художньої самодіяльності педінституту, 1977 р.

вав проведення тематичних вечорів у актовій залі, гуртожитку, підшефній школі.

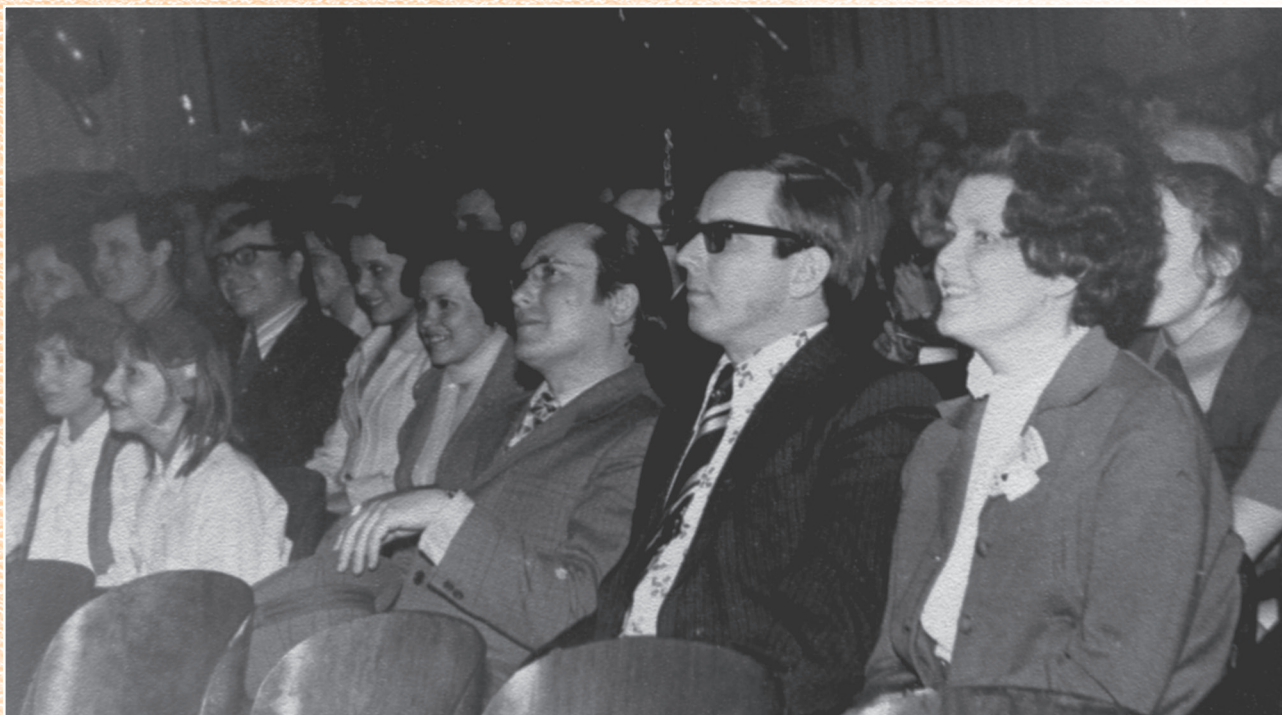
Водночас від самого початку на факультеті запанували принципи високої вимогливості до педагогічної культури майбутнього історика, його

особистої відповідальності за професійну гідність. У перший же навчальний рік був сформований навчальний кабінет з історії СРСР з експонатами з методики вивчення історії та суспільствознавства, наступного року — навчальний кабінет з археології. Були виготовлені стенди з археології та історії СРСР, придбані карти, укомплектовані кафедральні бібліотечки з навчальних посібників, підручників, хрестоматій, зібрана й постійно оновлювалася навчально-наукова картотека за проблемами з історичних дисциплін тощо. З ініціативи і завдяки наполегливим клопотанням викладачів факультету А. Д. Ткаченка, М. Д. Римші з 1974–75 н. р. в інституті почав діяти читальний зал суспільно-політичної та історичної літератури¹⁰. Завдяки археологічній практиці з студентами-першокурсниками доцент П. І. Хавлюк розпочав збір археологічної колекції. З приходом на факультет І. І. Зайця у 1976 р. ця робота не лише посилилась, а й оформилась у представницьку музейну експозицію, яку викладачі використовували під час навчального процесу.

Професори й викладачі брали участь у створенні фундаментальних історичних праць «Історія селянства», «Історія Української РСР». У другій половині 1970-х рр. викладачі В. П. Воловик, О. Г. Лойко, П. С. Григорчук, Ю. І. Поп, С. Д. Плахотнюк, І. О. Пшук, Л. Г. Бурдonna, М. М. Кравець, О. І. Андрушко, П. М. Лісовий, А. Д. Ткаченко працювали над колективною монографією «Соціалістичне Поділля», план-проспект якої був затверджений вченою радою Інституту історії АН УРСР¹¹. Факультет активно включився у наукові контакти з іншими вищими навчальними закладами і академічними установами країни. Зокрема, впродовж першого п'ятиріччя були налагоджені стосунки з університетами Києва, Чернівців, Ужгорода, Кишинєва та педагогічними інститутами Кам'янця-Подільського, Полтави, Луцька¹².

В цей час ректором інституту став кандидат фізико-математичних наук, доцент Н. М. Шунда.

У 1977 р. на запрошення кафедри історії СРСР та УРСР до педінституту був відряджений професор Львівського державного університету ім. Івана Франка Я. П. Кісь, який прочитав майбутнім історикам курс палеографії та спецкурс з етногенезу слов'ян¹³. У другому се-

Викладачі й студенти історичного факультету в актовій залі інституту під час гри КВК, 1975 р.

Студенти-історики Д. Коваль, П. Колястрок, Т. Васильєва та О. Лесько серед делегатів комсомольської конференції Замостянського району, 1979 р.

местрі, завдяки особистим запросинам професора М. М. Кравця, вінницькі студенти слухали професора Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту М. Кукурудзяка з проблеми джерелознавства історії України. Був виокремлений у самостійну дисципліну курс історії південних і західних слов'ян; відтоді ж до постійних навчальних програм підготовки істориків увійшли як обов'язкові дисципліни джерелознавство історії СРСР, історична географія тощо. У спеціальному курсі студенти вивчали історію культури народів СРСР. За наполяганням професора М. М. Кравця у курсі всесвітньої історії також спеціально вивчали питання світової культури¹⁴. Доцент О. Г. Лойко запропонував студентам спецкурс «Культура Західної Європи в епоху Ренесансу»; великий інтерес викликав спецкурс доцента А. Д. Ткаченка «Міжнародні відносини на сучасному етапі»¹⁵.

На кафедрах велика увага приділялася самостійній навчально-науковій діяльності студентів, працювали наукові гуртки: історії СРСР (керівник — професор І. Г. Шульга), загальної історії (ке-

рівник — професор М. М. Кравець), краєзнавчий (керівник — доцент В. П. Воловик), археологічний (керівник — доцент П. І. Хавлюк), історії ВЛКСМ та молодіжного міжнародного руху (керівник — доцент П. С. Григорчук), історії соціалістичного і комуністичного будівництва (керівник — доцент С. Д. Плахотнюк).

Студентське наукове товариство факультету випускало наукову стінну газету «Пошук», в якій подавалась інформація про роботу СНТ, публікувались студентські розвідки, висвітлювались новинки історіографії. Вихованці гуртка І. Г. Шульги привчалися науковим керівником до реферування фахових наукових журналів, училися робити наукові огляди, рецензії, готували реферати, апробуючи їх не лише на засіданнях гуртка, а й на конференціях, круглих столах. Так, у 1972 р. в загальноінститутській конференції студентського наукового товариства взяли участь студенти історичного факультету В. Резнік, С. Дровозюк, М. Семененко, М. Клейман, О. Кравчук, Д. Дачевський, Н. Стрельбицька та інші¹⁶.

Посвята у студенти, 1979 р.

Випускники історичного факультету, 1980 р.

Туристична поїздка до Білорусії. Брестська фортеця, 1980 р.

Туристична поїздка до Латвії. Рига, 1981 р.

Екскурсія до Києва, 1984 р.

Робота студента II курсу А. Зінченка «Відгомін польського повстання 1863–1864 рр. на Поділлі» (керівник — професор І.Г. Шульга; зовнішня рецензія — Вільнюський університет, Литва) була рекомендована Вченою радою інституту до участі у Всесоюзному конкурсі наукових робіт студентів¹⁷. Наступного року відзнаки на інститутській конференції отримали М. Луцький (за роботу «Трипільське землеробство») та Л. Маковійчук (за роботу «Суспільно-політична діяльність М.М. Коцюбинського на Вінниччині»)¹⁸. За 1971–1975 рр. студенти взяли участь у 31 конференції¹⁹. Серед найбільш успішних, крім згаданих, були також роботи таких студентів, як І. Шкабой, М. Калініна, В. Ізмайлова, А. Пуздренко, К. Синиця, Т. Сашко, О. Чумаченко, Е. Ординський, Т. Балакан, Т. Машталер, О. Хлевнюк.

На історичному факультеті викладання фахових дисциплін здійснювалося виключно українською мовою. Викладачі кафедр факультету на семінарських заняттях та у побуті наполегливо домагалися чистоти українського мовлення від своїх

студентів. Така традиція поступово унормувалася, закріпилася й стала відмінною рисою студента-історика серед загалу російськомовної молоді педінституту.

Уже в перші роки після свого відновлення історичний факультет домігся помітних успіхів у підготовці учительських кадрів і був занесений на міську Дошку пошани, а згодом нагороджений грамотою і занесений до Книги пошани Міністерства освіти РСР.

На факультеті вирувало студентське життя. Зрозуміло, що офіційні заходи проходили під керівництвом комітету ВЛКСМ педінституту. Упродовж 1970-х рр. комсомольську організацію факультету очолювали Віра Сорочинська, Лідія Розпашнюк, Ольга Довгалюк, Любов Веретеннікова, профспілкову — Володимир Самарський, Віктор Мисан. Історики започаткували проведення в інституті ювілейно-меморіальних тематичних тижнів (на честь 100-річчя В.І. Леніна, 30-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні та ін.).

Огляд-конкурс художньої самодіяльності, 1986 р.

На факультеті була створена Рада відмінників та рада по зв'язках з випускниками²⁰.

На звітній науковій конференції студентів 1977–78 н.р. були відзначені нагородами інституту наукові доробки студентів-істориків. Наукове товариство педінституту очолив Олег Хлевнюк, якого було обрано заступником голови інститутської Ради молодих учених²¹.

Ідеологічні приписи й обмеження, що були обов'язковими для виконання, не могли зупинити молодіжних ініціатив і починань ширшого формату. Окрім оглядів самодіяльності, зазвичай присвячених «червоним» дням і датам, юнаки і дівчата 1970-х рр. мали багато цікавих справ: відродження інтелектуально-гумористичної гри КВК — клубу веселих та кмітливих — спочатку серед курсів істафу, а згодом — і педінституту; створення вокально-інструментального ансамблю (за участю Сашка Бондаренка, Олександра Зведенюка, Валентина Шумаріна, Валерія Ткаченка, Нелі Гончарук, Лариси Теленкової) і проведення дискотек; вечори-зустрічі з видатними людьми й яскравими особистостями в циклі «Від усієї душі», неперевершеною ведучою яких була Світлана Незнанова; організа-

ція навчально-пізнавальних туристичних поїздок разом з кураторами академічних груп по Україні, до Прибалтики, Білорусії, Закавказзя, Москви, Ленінграду тощо.

Активно розвивалася художня самодіяльність, набули загальноінститутського визнання вокально-інструментальний дует Ігоря Шаблі та Василя Бойчука, пісенний колектив «Ярославна», танцювальний талант братів Віктора і Петра Біді (Бойко), Тетяни Вдовиченко і Наталки Мартинової.

Особливо здружували молодь літні археологічні розкопки. У 1970-х рр. під керівництвом доцента кафедри всесвітньої історії П. І. Хавлюка вони проводилися у с. Сажках Немирівського району (поселення уличів, IX ст.) та с. Пархомівці Іллінецького району (зарубинецька культура). До програми археологічної практики входило також вивчення місцевої топоніміки й етнографічної культури та побуту селян²².

Різноманітно діяв клуб інтернаціональної дружби «Планета» за головування Миколи Ільчука, маючи гарну репутацію й визнання у молоді міста й області. Так, у грудні 1976 р. на ознаменування 100-літнього ювілею Тирнівської конституції був

Шукачі трипільської старовини. Іллінецький район, 1977 р.

Доцент І.І. Заєць проводить розкопки трипільського поселення Кліщів, 1980 р.

Археологічна практика, 1978 р.

проведений вечір радянсько-болгарської дружби, де мав можливість розповісти про свою рідну країну студент історичного факультету з Болгарії Іван Джигалські. Тоді історики започаткували спільні вечори-діалоги з зарубіжними студентами, які навчалися в політехнічному та медичному інститутах. Наступної весни було проведено вечір дружби з народами Індії, в якому взяли активну участь студенти медінституту.

На початку 1980-х рр. роботу з виховання студентської молоді в інституті проводив клуб інтернаціональної дружби «Гаудеамус», який очолювала студентка історичного факультету Олена Шумаріна. Члени клубу організовували зустрічі з іноземними студентами навчальних закладів міста, проводили спільні концерти з представниками іноземних земляцтв, листувалися зі студентською молоддю республік Радянського Союзу.

Табір студентів-археологів,
с. Сажки, Немирівський район,
1980 р.

Студентське весілля, 1979 р.

«Жалованная грамота» молодій студентській сім'ї, 1980 р.

Майбутні педагоги здійснювали шефство над сільськими школами сіл Шляхова Бершадського і Соболівка Теплицького району, Кожухів та Дяківці Літинського району, Ворошилівка Тиврівського району, Комсомольського Козятинського району, Сосонки Вінницького району, Чукова Немирівського району²³. Це були не лише шефські концерти художньої самодіяльності, а й передача бібліотечок навчальної та художньої літератури до шкільних бібліотек, допомога в організації діяльності сільських і шкільних музеїв, методичних кабінетів з історії.

Надзвичайно популярною була участь студентів факультету в осінніх сільськогосподарських роботах, як правило, щорічно у вересні-жовтні. Студенти допомагали колгоспникам збирати урожай яблук, картоплі, цукрового буряка, виконували інші роботи. Проживання у сільській місцевості, спільна праця, відпочинок, дозволяв після неї надзвичайно позитивно відбивались на формуванні справжніх колективів на рівні групи, курсу, факультету. Студенти з радістю їхали на такі місячні трудові «канікули», хоч за працю отримували мізерну заробітну плату. Найчастіше студенти-історики працювали у с. Білки Немирівського району та селах Шипинки і Шевченкове Барського району. Окремі студенти виконували денні норми на 150 і більше відсотків²⁴.

Студентське весілля (родина Огнев'юків), 1981 р.

У ГОСТЯХ СТУДЕНТИ

Будинок культури став для трудящих радгоспного села Кожухів місцем відпочинку, цікавого проведення дозвілля. Сюди приходять робітники, вчителі, учні — люди різних професій і віку.

У пам'яті для всіх зустрічі, які проходили в будинку культури з видатними людьми, що приїздили в Кожухів. У нашому селі побували герой В'єтнаму, старший лейтенант Ле Дон Хай, наш земляк, Герой Радянського Союзу Матвій Савелійович Пінський, генерал-майор В. Д. Новиков, ветеран комсомолу Поділля, член Всесоюзного комітету ветеранів війни В. М. Мальченко, Герой Радянського Союзу С. І. Герман та інші. Усі вони розповідали багато повчального із свого цікавого життя.

І все ж зустріч цього морозного дня була незвичай-

ною. До школярів завітали їх старші товариші, студенти історичного факультету Вінницького педінституту. Вони виступили з лекцією, розповіли про багато корисних професій, які в змозі обрати кожен, дали змістовний концерт.

Радості школярів не було меж, коли студенти подарували їм бібліотеку із 500 книжок, закуплену на власні кошти. Тут — твори класиків, політична, художня і дитяча література. На кожній книжці поставлено пам'ятний штамп з датою, коли вона була вручена учням.

За цінний подарунок гостям щиро подякувала секретар комсомольської організації школи Ліда Зінькова, а також голова ради дружин Лілія Ковальчук. Вони заповнили від імені учнів, що свято шануватимуть книгу, завжди черпатимуть з неї свої знання.

Б. УКРАЇНЕЦЬ,

організатор позакласної роботи Кожухівської середньої школи.

Повідомлення у газеті «Радянське життя» Літинського району про зустріч кожухівських школярів із студентами історичного факультету, 29 березня 1977 р.

Шановні товариші!

Виразимо велику подяку студентам історичного факультету, які приїжджали в наше село Кожухів. Нам сподобався їхній концерт, лекції.

Особливо велике сердечне спасибі їм за цінний подарунок — книги. Це для нас — найцінніший дар.

Дуже велике, сердечне і щире спасибі.

*Рада дружини,
Комітет комсомолу
Кожухівської с/с
Літинського району
Вінницької області.*

Лист-подяка Кожухівської середньої школи Літинського району студентам історичного факультету, 1977 р.

Студенти відпочивають, 1980 р.

Вечір КВК у студентському гуртожитку 4-Б, 1980 р.

У колгоспному саду, 1974 р.

Перепочинок під час збирання урожаю, 1974 р.

У саду радгоспу с. Білки Іллінецького району, 1979 р.

Студенти Л. Деркач та А. Манук'ян збирають яблука, 1979 р.

Важливою в житті факультету була перша половина 1980-х рр. Цей період був насиченим різноманітними подіями, пов'язаними передусім з навчальною та виховною роботою. Звісно, що на діяльність деканату, кафедр та студентського колективу факультету, як і раніше, впливали політичні події, на які так багате було радянське суспільство того часу: керівництво країни змінювалось щороку і, відповідно, змінювались надії і сподівання на реформи, на краще життя. Як і раніше, все визначалось керівництвом КПРС. Керівні вказівки по інстанціях «спускались донизу», до первинних партійних організацій, які й повинні були їх втілювати в життя.

Посаду декана факультету продовжував обіймати кандидат історичних наук, доцент О. Г. Лойко. У межах факультету працювали, як і до цього, дві кафедри — загальної історії та історії СРСР і УРСР, очолювані відповідно відомими в Україні істориками — докторами наук, професорами М. М. Кравцем та І. Г. Шульгою.

Якихось суттєвих змін у навчально-виховному процесі тих років не відбувалось. Стабільність взагалі була характерною рисою часів «розвиненого соціалізму».

Факультет продовжував займати провідні позиції в інституті за якісними показниками у навчанні та виховній роботі. Студенти-історики очолювали студентські структури на рівні інституту. Декілька

Легкоатлетичний крос навколо м. Вінниці (50 км). Попереду № 17 — доцент кафедри історії КПРС А. Р. Локаєнко, 1980 р.

[illegible]

Студентський будівельний загін «Ластівка», Тюмень, Російська Федерація, 1975 р.

На будівництві колгоспного корівника, 1976 р.

Студентські будівельні загони на будівництві табору відпочинку школярів «Подільський Артек», м. Ладижин, 1982 р.

Декан О. Г. Лойко зі студентами факультету, початок 1980-х рр.

років посаду голови студентського профспілкового комітету педінституту обіймав Степан Дзевелюк; комітет комсомолу навчального закладу очолювали Лідія Мельничук (Розпашнюк), Тетяна Пашиніна.

Роботою студентських будівельних загонів опікувалися заступник секретаря комітету комсомолу педінституту Юрій Зінько, члени комітету комсомолу Павло Кравченко, Дмитро Коваль, які у літній період, працюючи одночасно в обласному зональному штабі студентських будівельних загонів Вінницького обласного комітету ЛКСМУ, відвідували місця розташування будзагонівців, налагоджували їх роботу та побутові умови, стежили за дотриманням техніки безпеки під час виконання будівельних і сільськогосподарських робіт.

Літній трудовий семестр займав особливе місце у тогочасному житті вищого навчального закладу. Попри різне ставлення до цього явища сьогодні, все-таки варто зазначити, що працюючи у будівельних та сільськогосподарських загонах, студенти надавали неоціненну допомогу сільським працівникам у збиранні врожаю, заготівлі кормів для худоби, будівництві корівників та свинарників, силосних ям, складських приміщень колгоспів, були суттєвою робочою силою на новобудовах країни. Робота влітку давала можливість студенту поліпшити своє фінансове становище, а також фізично загартуватися.

Третьому трудовому семестру значну увагу приділяли партійна організація й комсомол, який займався формуванням будівельних загонів та їхнім навчанням. Ще під час другого навчального семестру починалося формування загонів, призначався їх керівний склад — командир і комісар, організовувалося навчання, у процесі якого студенти опановували робітничі будівельні професії за допомогою кваліфікованих спеціалістів обласного навчального комбінату. Так, у 1981 р. двічі на тиждень в інституті навчались мулярі, штукатури, теслі, оператори бетонозмішувачів, стропальники²⁵.

У педінституті на початку 1980-х рр. діяло 20 будівельних загонів. На історичному факультеті щоліта формували два загони — «Пошук» та «Гіпаніс». Будівельні загони факультету працювали у Вінницькій області та далеко за її межами, наприклад, у Тюменській області Російської Федерації, виконуючи різні види будівельних робіт. Восени кожного року підводилися підсумки роботи, визначалися переможці серед будівельних загонів та окремих студентів. У 1982 р. переможцем було визнано будівельний загін факультету, командиром якого був четвертокурсник Олександр Сорокін. Влітку 1983 р. студентський будівельний загін «Пошук» працював на будівництві колгоспних тваринницьких ферм у с. Соболівка

Агітбригада інституту «Ритм», 1980 р.

Агітбригада істфаку перед виступом, 1980 р.

Агітбригада історичного факультету, 1982 р.

Теплицького району. Загін під керівництвом командира Василя Кузика освоїв 96 тис. крб. капіталовкладень.

Бійці (так називали студентів-будзагонівців) будівельних і сільськогосподарських загонів нагороджувались Почесними грамотами комітету комсомолу інституту, цінними подарунками, туристичними путівками по містах країни та зарубіжжя. Наприклад, студент Дмитро Коваль у 1981 р. був нагороджений поїздкою до Індії, а Юрій Зінько у 1982 р. — путівкою до Чехословаччини та знаком ЦК ВЛКСМ «За активную работу в студенческих отрядах».

У 1980-х рр. історичний факультет залишався серед інститутських лідерів. У 1981 р. факультет вкотре став переможцем соціалістичного змагання у педагогічному інституті і був нагороджений вимпелом та грошовою премією у розмірі 2 тис. крб.²⁶ При всьому критичному ставленні до такої форми відзначення діяльності викладачів і студентів необхідно зазначити, що вона, попри деякий формалізм, була суттєвим чинником активізації праці колективу. Вагомим внеском у перемогу стала наукова робота завідувачів кафедри загальної історії професорів М.М. Кравця та завідувача кафедри історії СРСР і УРСР І.Г. Шульги, які були співавторами багатомної «Історії УРСР». Об'єм написаних ними розділів склав близько 15 друкованих аркушів²⁷. У наступні роки факультет неодноразово ставав переможцем соціалістичного змагання.

Чільне місце у роботі кафедр займала методична робо-

22 квітня 1983 року

СТУДЕНТСЬКИЙ ГАРТ

3 с

ХОЧ СЬОГОДНІ ЗА РОБОТУ...

З нетерпінням чекають бійці студентських будівельних загонів Вінниччини початку нового трудового семестру. Вже давно закінчили школу навчання ватажки трудових колективів вузів, профтехучилищ і технікумів, бійці загонів пройшли медичне обстеження. Нещодавно студенти завершили навчання по опануванню будівельними спеціальностями, незабаром складуть екзамени із техніки безпеки.

Командири СБЗ області вже уклали трудові договори з господарниками, побували на місцях дислокації загонів.

Широкою буде географія трудового десанту. Бійці студзагонів трудитимуться у Тюменській, Сахалінській, Київській, Кримській і рідній областях.

А. ПУСТОВІТ,
комісар Вінницького обласного штабу СБЗ.

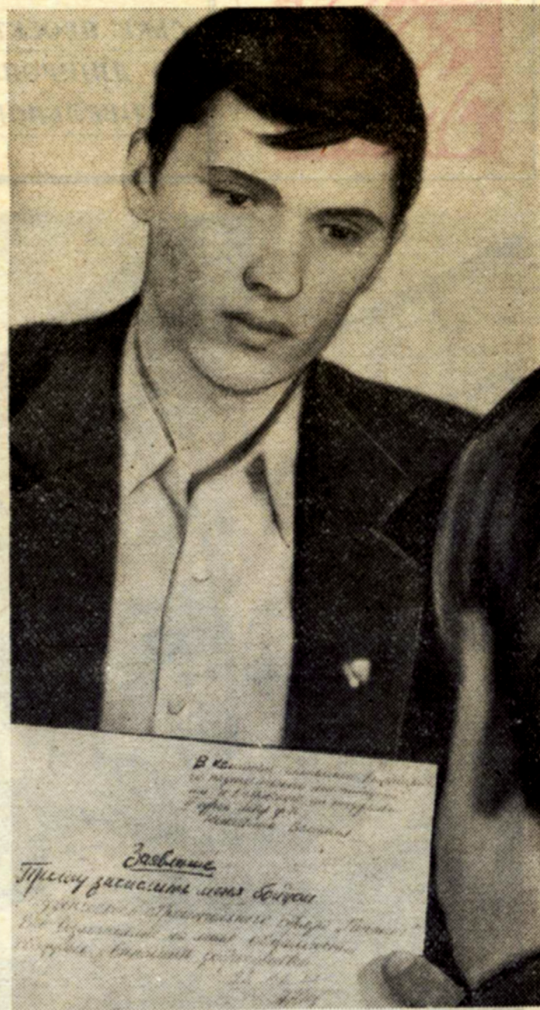
НА ЗНІМКАХ:

● Студент історичного факультету Вінницького педінституту Василь Нікітін на все життя запам'ятає урочисту подію: його зараховано бійцем студзагону, який проведе трудовий семестр-83 в Тюмені (фото вгорі).

● Йде засідання штабу трудових справ педінституту.

● У студзагоні «Гіпаніс» усе готове до трудового десанту в Тюмень. Командир загону М. Слупинський та боець А. Корсакевич ще раз уточнюють маршрут.

Фото В. БОНДАРЕНКА.

Працює штаб студентських будівельних загонів інституту, 1983 р.

Археологічна практика, с. Нагорне, Одеська область, 1982 р.

Студенти з викладачами-наставниками О. А. Колястрок, О. П. Іваницькою та П. С. Григорчуком, 1982 р.

Лекцію з історії релігії та атеїзму читає доцент Л. П. Зінченко, 1982 р.

Екзамен приймають доценти В. П. Воловик та І. І. Заєць, 1982 р.

«Українські вечорниці» проводять студенти 3 курсу, грудень 1982 р.

«Українські вечорниці», грудень 1982 р. Активні учасники: В. Нікітін, В. Калачик, І. Литвинець, Андрощук, В. Кульчиківський, С. Петренко, О. Масний, С. Пилявець

Дівочий ансамбль «Ярославна», 1983 р. Учасники: Л. Левчук, Л. Піддубняк,
Л. Ступницька, А. Шульга, Л. Назаренко

Засідання державної екзаменаційної комісії, 1985 р.

та. Звісно, за змістом підготовлені викладачами посібники не виходили за межі дозволеного, та вони були суттєвою допомогою студентам у навчанні, адже навчально-методичної літератури було не так багато. Окремі викладачі, зокрема професор М. М. Кравець, намагалися у формі методичок подати матеріали про героїчні сторінки історії українського народу. Такою була його методична розробка «Методичні поради студентам з вивчення Жовтоводської, Корсунської, Пилявецької, Зборівської й Батозької битв», що була підготовлена у 1981 р.

Вдосконаленню професійної підготовки сприяли спецкурси. Зокрема, на факультеті у той час читалися спецкурси з етнографії, історичного краєзнавства, допоміжних історичних дисциплін, джерелознавства, історіографії історії СРСР, історіографії нової і новітньої історії²⁸.

Кафедри факультету організовували роботу студентських наукових гуртків, результативність якої була досить високою. Студенти факультету систематично виборювали призові місця на різноманітних конкурсах всесоюзного і республіканського рівнів. Варто нагадати деякі прізвища: О. Пелих, В. Корнієнко, О. Шумаріна, В. Васильєв, І. Романюк та інші²⁹. У 1982 р. серед переможців Всеукраїнських конкурсів студентських наукових робіт було 7 студентів історичного фа-

культету з 9 по інституту. Активними студентами у навчальній, науковій та громадській роботі були С. Гусєв, О. Зарубінський, Ю. Зінько, К. Завальнюк³⁰. У 1984–85 н.р. на факультеті працювали 4 студентські наукові гуртки — історії СРСР (керівник — проф. І. Г. Шульга), історичного краєзнавства (керівник — доц. І. І. Заєць), історії радянського суспільства (керівник — доц. П. С. Григорчук), загальної історії (керівник — проф. М. М. Кравець)³¹.

Однією з форм роботи зі студентами була школа молодого лектора, в якій з викладачів історичного факультету особливо активно працювали проф. І. Г. Шульга і доц. І. І. Заєць. Та й самі викладачі регулярно виступали перед жителями Вінниччини з лекціями, які справедливо вважались важливою формою ідейно-виховної роботи серед населення. Наприклад, напередодні відзначення 60-річчя створення СРСР колектив кафедри історії СРСР та УРСР прочитав 166 лекцій.

Наставниками академічних груп у 1981–1984 рр. були майже всі викладачі факультету. Керівництво інституту неодноразово відзначало роботу в цьому напрямку доц. П. С. Григорчука, проф. І. Г. Шульги, ст. викл. А. Л. Зінченка, проф. М. М. Кравця, ст. викл. С. І. Дровозюка.

У 1981–1984 рр. викладачі кафедр факультету брали участь у роботі багатьох всесоюзних,

Перша Вінницька наукова історико-краєзнавча конференція

Студенти-історики відвідують підшефну Тульчинську школу-інтернат, 1983 р.

Під час педагогічної практики у піонерському таборі для дітей шкільного віку

Педагогічна практика у піонерському таборі біля с. Коло-Михайлівка, 1980 р.

Свято Нептуна під час педагогічної практики у піонерському таборі «Чорноморець», Крим, 1981 р.

Свято Нептуна під час педагогічної практики у піонерському таборі «Чорноморець», Крим, 1981 р.

Хор історичного факультету, 1975 р.

Виступ студентів-практикантів у піонерському таборі, 1981 р.

Студенти першого курсу Ю. Манофа, С. Іванов, С. Каблукова —
учасники ансамблю бального танцю, організованого А. Лукашенком

Фрагмент виступу команд КВК історичного факультету «Дідаскали» (ІІІ курс, капітан О. Чумаченко)
та «Іст» (ІІ курс, капітан В. Дрибушак), 1978 р.

республіканських та обласних конференцій. Так, викладачі кафедри історії СРСР і УРСР представляли факультет на 67 конференціях³².

Ще одним з напрямків роботи факультету була краєзнавча робота, організація якої на обласному рівні була пов'язана передусім з ім'ям проф. М. М. Кравця. Його зусиллям в області було започатковано проведення краєзнавчих конференцій, значення яких важко переоцінити, адже, незважаючи на значну заідеологізованість, вони стимулювали регіональні дослідження і були вагомим допомогою студентам і вчителям Вінниччини.

Досить часто викладачі факультету зустрічалися з учителями-істориками шкіл Вінницької області, здебільшого нашими випускниками. Відбувалось це під час читання лекцій на різноманітні теми серед населення Вінниччини, у дні перебування вчителів-істориків на курсах підвищення кваліфікації.

Активною і плідною була шефська робота кафедр. Упродовж першої половини 1980-х рр. пе-

ріодично відбувалися виїзні засідання кафедри загальної історії у Чуківській загальноосвітній середній школі. Крім викладачів, перед вчителями та учнями виступали з доповідями і студенти. У 1982 р. це були студенти четвертого курсу Л. Кваснівська, С. Творун, С. Грабик³³. Базовою школою факультету у 1984–85 н.р. була Вінницька СШ №5, у якій регулярно відбувались заходи з участю викладачів і студентів.

Одним з важливих елементів у підготовці вчителя була система практик: педагогічна у школах м. Вінниці та області, археологічна та практика у таборах відпочинку школярів. Особливо популярною серед студентів була археологічна практика, на яку чекали з нетерпінням. Керівниками цього виду практики були досвідчені вчені, викладачі факультету доценти П. І. Хавлюк та І. І. Заєць. Не менш значущою була і практика у таборах відпочинку школярів, що були розташовані у Вінницькій області та за її межами, зокрема у Криму. Організацією практики займалися кафедри факультету

Фрагмент виступу команд КВК історичного факультету «Дідаскали» (ІІІ курс, капітан О. Чумаченко) та «Іст» (ІІ курс, капітан В. Дрибушак), 1978 р.

Текст клятви команди КВК «Дідаскали», 1978 р.

під контролем деканату й навчальної частини інституту. Підсумки практик підводились на конференціях за участю студентів і викладачів.

У позанавчальний час студенти факультету брали активну участь у гуртках художньої самодіяльності. Щорічно відбувались звітні концерти, які засвідчували високий рівень виконавської майстерності наших студентів. А концерти, присвячені різним знаменним подіям, вечори відпочинку, зустрічі Нового року, першотравневі свята назавжди залишаться у пам'яті тих, хто навчався і працював у ті роки на факультеті.

Факультет продовжував підтримувати тісні наукові зв'язки з науковими центрами — Інститутом історії України та Інститутом археології НАН УРСР, Київським та Ужгородським університетами, Київським, Кам'янець-Подільським, Луцьким педагогічними інститутами³⁴.

Пам'ятною в історії факультету була друга половина 1980-х рр. Цей період увібрав в себе і застійний фінал Радянського Союзу, і спроби реанімувати цю державу за допомогою перебудови і гласності, і поступове усвідомлення українським суспільством можливості (та й необхідності) незалежного існування України, і саме постання Української Держави. Наче картинки у калейдоскопі,

Огляд-конкурс художньої самодіяльності, 1981 р.

Ветерани інституту — учасники Великої Вітчизняної війни, 1990-ті рр.

змінювалися обставини життя, не залишаючи часу ні на усвідомлення нових реалій, ані на їх осмислення. У ці напружені роки викладачі й студенти

істфаку не тільки долучилися до головних соціально-економічних процесів українського життя, але й нерідко опинялися у самому їх епіцентрі.

Доценти факультету П. С. Григорчук, І. І. Заєць, О. Г. Лойко, О. І. Андрушко, середина 1980-х рр.

Студенти з наставником — доцентом Ю. І. Попом, 1982 р.

Студентський
гуртожиток № 1,
1986 р.

Молодіжна колона першотравневої демонстрації, 1980 р.

Студенти — учасники спортивної колони першотравневої демонстрації, 1980 р.

Однією з перших суспільних новацій перебудовного періоду стала антиалкогольна кампанія. На факультеті було створено первинну організацію товариства боротьби за тверезість, діяльність якої мала переважно формальний характер. За 1985–86 н.р. було зафіксовано два випадки порушення антиалкогольного законодавства. Відразу ж були проведені показові обговорення в групах, на комсомольських зборах факультету, на винних накладли стягнення. У ці роки відбулось і кілька студентських безалкогольних весіль.

Зберігались і гарні традиції минулих часів, які відображали ставлення майбутніх істориків до свого фаху. Наприклад, у 1986–87 н.р. студенти першого курсу провели театралізовані вечори на історичну тематику, присвячені 800-річчю «Слова о полку Ігоревім», 200-річчю з дня народження У. Кармелюка. Це шанування аматорського театру збереглося і в наступні роки — у 1988 р. чимало студентів були задіяні в постановці п'єси О. Олеся «По дорозі в Казку», яку двічі представляли на суд інститутської громадськості.

А деякі традиції цього часу походили з вимог ще пануючої у країні ідеології. Так, щороку на раді факультету підводилися підсумки соціалістичного змагання. До прикладу, 10 грудня 1986 р. доц. О. П. Іваницька повідомила учасників зборів про детальну перевірку виконання кафедрами умов соцзмагання³⁵. Переможцем на кафедрі загальної історії визначено доц. А. Л. Зінченка, а на кафедрі історії СРСР і УРСР — ст. викл. М. Д. Римшу.

У 1986 р. відбулася дійсно значуща для студентського загалу подія — історичний факультет переїхав до найновішого інститутського гуртожитку № 1. Це, безумовно, була демонстрація неабиякого авторитету факультету, відзначення заслуг викладачів і студентів. Але головне, що умови проживання молоді значно покращилися: новий корпус, невелика відстань до навчальних аудиторій, бібліотеки інституту, ближче розташовані різноманітні заклади харчування — офіцерська «столовка» (тепер — кафе «Політ»), центральний ринок. Відтепер з'явилися і нові партнери для укладання студентських шлюбів — деделі частіше хлопці-

Олімпійський вогонь у Вінниці, 1980 р.

Під час парад, 7 листопада 1982 р.

Колона педінституту на параді 7 листопада 1983 р.

Шикуються колони параду до дня «Великої Жовтневої соціалістичної революції», 7 листопада 1983 р.

Доц. Н. С. Кветний, проф. М. М. Кравець, доц. Ю. О. Степаненко

історики зв'язували свою долю з дівчатами з музично-педагогічного факультету — сусідками по «першому» гуртожитку. До сьогодні десятки таких сімей з вдячністю згадують свій улюблений гуртожиток, де починалося їхнє спільне життя.

Від початку заселення нової споруди керівництво факультету акцентувало увагу на потребі створення комфортних умов для проживання і на необхідності «...перш за все естетичного оформлення гуртожитку, обладнання його стендами ідейно-політичного змісту»³⁶. І студенти справді докладали чимало зусиль для оформлення свого тимчасового житла. Власними руками переобладнали перехід між крилами гуртожитку на «Світлицю», яка на багато років стала осередком культурного життя факультету. З того ж 1986 р. в гуртожитку діяла самодіяльна студентська кіностудія, яку створив і перші роки очолював Владислав Чабанюк — сьогодні директор державного історико-культурного заповідника «Трипільська культура», що на Черкащині. Студенти самі писали сценарії, знімали художні та документальні фільми. На студії істфаку вийшли такі фільми: «Вічний парубок», «Злочин і кара», «Пролісок» (1986 р.), «Жила часу» (1987 р.), згодом — «Студентський ералаш». У ці роки студія була активним учасником Вінницького кіноклубу, який об'єднував до 15 кіно-аматорських колективів Вінниччини. У 1987 р. факультет придбав камеру для зйомок. З 1988 р. студією займався студент Олександр Панасюк.

Помітне місце у діяльності кіноклубу займали природоохоронні акції. Кіноаматори брали участь в екологічній експедиції по р. Південний Буг. Фільм «Пролісок» був визнаний кращим на обласному конкурсі «Екофільм-88».

У нових історичних обставинах народився на факультеті поетичний театр, керівник якого доцент А.Л. Зінченко знайомив студентів з творами Дмитра Павличка, Василя Стуса.

А були ще студентські агітбригади. Саме агітколектив істориків відновив цю форму роботи в інституті. Незалежно від ідейного режиму вони виступали проти лицемірства, казнокрадства, шахрайства, відстоювали в своїх програмах людську гідність, порядність, чесність.

Суспільні зміни середини 1980-х надали серйозний імпульс для розвитку багатьох напрямів історичних наукових досліджень. Для вінницьких науковців особливого значення набули розробки краєзнавчої тематики. Фактично на цей час на факультеті склалася певна система історико-краєзнавчої роботи, яка включала історичне краєзнавство у навчальному процесі, наукову роботу викладачів і студентів, діяльність пошукових груп та самодіяльних творчих колективів, громадських організацій, музейну та фольклорно-етнографічну роботу.

Зокрема, викладачі факультету взяли участь у роботі Першої Всесоюдної наукової краєзнавчої конференції, яка відбулася у Полтаві 21–23 жовтня

Кафедра історії слов'янських народів, 1980-ті рр.

Нова студентська їдальня

Під час походу по місцях бойової слави Вінниччини, 1980 р.

Студенти третього курсу на педагогічній практиці, 1983 р.

1987 р. Професор І.Г. Шульга виступав на конференції з повідомленням про історію рідного села, яке викликало інтерес у багатьох науковців. Згодом Ілля Гаврилович Шульга проінформував своїх колег про роботу конференції на засіданні кафедри історії СРСР і УРСР³⁷. Судячи з протоколу його виступу, дискусії під час цього зібрання мали гострий характер і «відзначалося, що науковий рівень краєзнавчих досліджень знижується, результати досліджень майже не застосовуються на практиці, локальні історичні теми часто не розглядаються радами під час захисту дисертацій, академічні установи не займаються розробкою наукових основ теорії і практики історичного краєзнавства». Кафедра висловила ідею про необхідність створення на факультеті товариства краєзнавців із залученням працівників інших кафедр, музеїв. Безумовно, ця ініціатива мала свій вплив на появу в 1988 р. уже обласного краєзнавчого товариства «Поділля», яке очолив викладач кафедри всесвітньої історії А. Л. Зінченко.

У краєзнавчих конференціях у Вінниці брали участь відомі вчені з Києва, Львова, Дніпропетров-

ська, Кам'янця-Подільського та інших міст: Ярослав Дашкевич, Орест Мацюк, Юрій Мицик, Петро Тронько, Михайло Коваль, Всеволод Клоков, Олександр Завальнюк, Лев Баженов та інші відомі історики. Тези конференцій започаткували нові напрями розвитку історичного поділлязнавства, вони донині є важливим джерелом інформації з історії подільського краю.

Значна увага приділялась написанню курсових і дипломних робіт з історії краю. Поступово відбувалася переорієнтація тематики студентських наукових досліджень на місцевий матеріал. Як результат, у 1990–91 н.р. з 177 студентів третього курсу 93 писали курсові роботи краєзнавчого характеру.

У 1980-х рр. на факультеті діяла студентська група «Пошук», яку очолювала студентка Олена Глухенька. Учасники групи ініціювали і здійснили у центральному архіві Міністерства оборони СРСР у м. Подольську (Московська область) пошук прізвищ воїнів радянської армії, які загинули у 1941 р. та березні 1944 р. під Вінницею. Після завершення навчання О. Глухенької цю роботу продовжував очолювати студент В. Чабанюк. 9 травня 1987 р. на

Фольклорно-етнографічний колектив інституту «Дармограй»

Студентська група 4-А, переможець інститутського конкурсу на кращу академгрупу, нагороджена туристичною поїздкою до Ленінграду (куратор групи — професор І.Г. Шульга, староста — В. Задорожний (в центрі), 1987 р.

Студентська група 3-Б, переможець конкурсу-огляду, та викладачі на святковій демонстрації в міжнародний день солідарності трудящих 1 Травня, 1980 р.

Вінницькому меморіальному цвинтарі по вул. Київській було відкрито нову дошку, на якій викарбувано повернуті з небуття прізвища 120 бійців. Родини кількох загиблих приїхали на відкриття. Особливо запам'яталися родичі 19-річного Ібрагіма Мамедова з Аджарії (8 осіб — сестра, два брати, племінники). Вони обсипали меморіальну плиту землею з його рідного села Дологані, обливали вином. Учасники групи «Пошук» бронювали їм місця в готелі, влаштовували екскурсії по Вінниці.

Продовжувалася щорічна археологічна наукова робота студентів. Найбільша кількість археологічних знахідок припадала на розкопки поселень трипільської культури, що були досліджені експедиціями різних років під керівництвом доц. І. І. Зайця.

Пам'ятки, що не мають аналогів в Україні і зустрічаються лише у Центральноєвропейській курганній культурі, були знайдені під час розкопок курганного могильника періоду середньої та пізньої бронзи (XIV–X ст. до н.е.) біля с. Гордіївка Тростянецького району, дослідженого в 1986–1988 рр. експедиціями краєзнавчого музею під керівництвом Б. І. Лобая та Інституту археології

НАН України під керівництвом С. С. Березанської. Студенти-історики були постійними учасниками цих наукових досліджень. Чимало експонатів, які зараз є гордістю Вінницького обласного краєзнавчого музею, були знайдені саме ними, як, наприклад, перстень, знайдений в розкопі біля сільця Митківка влітку 1987 р. студентом Вадимом Токовим.

Прагнення перебудувати всі сфери життя не могло не відбитися і на особливостях організації педагогічного процесу. Новаторства виникали одне за одним. Зокрема, в розкладі 1987–88 н.р. вперше з'явилися години на самостійну роботу студентів, що викликало певне збентеження у викладачів — яким саме способом їх проводити? Матеріали засідань кафедр свідчать про те, що бачення цієї проблеми у педагогів суттєво різнилося: вони пропонували різні форми роботи — від вільних співбесід-дискусій до повноцінних копій звичайних семінарських занять.

Новиною була і спроба переводити найкращих студентів на вивчення певних предметів за індивідуальним графіком.

Екзамен з етнографії приймає доцент О.Г. Лойко

Екзаменує доцент А.Л. Зінченко

Дровозюк Степан Іванович,
декан історичного факультету, 1988–1992 рр.

З 1988 р. почалися зміни у системі викладання на факультеті правознавства. Відтепер студенти замість курсу радянського права вивчали деталізований курс правознавства за галузями. Особливий акцент робився на вивченні історії права України. Всі ці зміни асоціювалися з появою на факультеті молодшої викладачки, фахового юриста Тетяни Іванівни Пилипенко. Студенти випуску 1991 р. вперше отримали у дипломах запис: «вчитель історії, суспільствознавства і права».

Зміни відбувалися не тільки у соціальному, але й у технічному докилі. На заняттях почали подекуди використовуватися відеоманітофон, телевізор. Картинками з фантастичного світу були слайди, привезені з туристичної поїздки до Італії, що їх демонстрував на лекції з культури А.Л. Зінченко. Однією з перших почала запроваджувати візуальні методи у навчальний процес О.А. Коляструк.

Залишалася актуальною проблема облаштування кабінетів, аудиторій факультету в новому приміщенні на третьому поверсі корпусу №3, зокрема тривало оформлення відповідних тема-

тичних кабінетів. Хоча їх створення було загальнофакультетською справою, за кожний кабінет відповідав певний викладач. У 1987–88 н.р. на факультеті діяло два кабінети: методики викладання історії та археології. Було обладнано чотири тематичні аудиторії: стародавнього світу, середніх віків, допоміжних історичних дисциплін та ін.

Педагогічний профіль ВНЗ вимагав тісної співпраці з середніми навчальними закладами області. Від середини 1980-х рр. базовими школами кафедри всесвітньої історії були Чуківська Немирівського району, кафедри історії СРСР — Ворошилівська Тиврівського і Микулинецька Літинського районів, на чолі яких стояли випускники історичного факультету. У 1987 р. перша з них навіть набула незвичного статусу філії кафедри історії СРСР.

Важко знайти критерії для об'єктивної оцінки рівня знань і фахових навичок, які отримують студенти в інституті. Але у 1980–1990-х рр. чимало випускників факультету залишали рідний вуз високоосвіченими істориками, педагогами, сповненими прагнень до праці на обраній стезі. Підтвердженням цього є той відомий факт, що сьогодні в Інституті історії України НАНУ, інших столичних академічних і педагогічних установах успішно

Студенти — члени Добровільної народної дружини чергують на дільниці охорони громадського порядку

працює чимало колишніх студентів вінницького істфаку, навчання яких припало саме на цей час (Ю. Савчук, В. Васильєв, Р. Подкур та ін.).

Кожний період історії ототожнюється з певними особистостями, яким випадало очолювати ті чи інші структурні підрозділи, визначати стратегію розвитку, приймати важливі рішення. У випадку історичного факультету — це декани, керівники кафедр, чиї імена пам'ятатимуть все життя студенти певних років. У 1988 р. О.Г. Лойка на посаді декана змінив випускник факультету Степан Іванович Дровозюк. Саме його вроджений демократизм, прагнення захистити студента, надати йому можливість вільно розвиватися і забезпечили особливий дух студентської вольниці та відвертості, пам'ятний усім, хто навчався наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр.

1 червня 1988 р. завідувач кафедри історії СРСР і УРСР проф. І.Г. Шульга звернувся до свого колективу з проханням висунути нову кандидатуру на цю посаду. У своїх виступах доц. В.П. Воловик, І.І. Заєць, викладачі М.Д. Римша, Т.П. Пірус внесли пропозицію обрати завідувачем кафедри доц. О.Г. Лойка.

У радянські часи історичний факультет вважався «кузнею кадрів» для партійних і комсомольських органів. Чимало наших випускників пішли працювати до КДБ. Як не дивно, але саме студенти факультету одними з перших виступили проти комуністичної ідеології, підхопили і поширили ідею української незалежності. Ще до створення у Києві Народного Руху, наприкінці 1988 р. у Вінниці був проголошений Народний Фронт за перебудову, перші зібрання якого відбулись у турклубі «Меркурій» та обласній філармонії. Серед майже ста осіб, які подали свої заяви на вступ до цієї організації, було й кілька десятків студентів істфаку. Протягом 1989 р. студенти-історики не проминали жодного політичного мітингу, що постійно стрясали обласний центр.

Викладачі факультету були учасниками установчої конференції Вінницького обласного історико-просвітницького товариства «Меморіал», яка відбулася 14 травня 1989 р. (С.І. Дровозюк, А.Л. Зінченко, М.М. Кравець, І.Г. Шульга), установчих зборів Вінницького обласного товариства української мови імені Т.Г. Шевченка. На факультеті діяв осе-

Кінний козацький похід студентів історичного факультету на святкування 500-річчя Запорізького козацтва, 1990 р.

Учасники козацького походу на Січ в Уманському парку «Софіївка»

Викладач факультету Арсен Леонідович Зінченко був висунутий кандидатом у народні депутати по виборчому округу № 24. Студенти самі створили групу підтримки свого кандидата, виготовили агітаційні щити, друкували листівки, щодня після занять ішли на зупинки міста агітувати вінничан. Вибори відбулися 4 березня 1990 р. Арсен Зінченко став Народним депутатом України, пізніше працював у Комісії з питань народної освіти і науки, був головою підкомісії загальної освіти.

Активно долучилися студенти-історики і до проведення виборчої кампанії у сусідньому окрузі, де до парламенту України балотувався викладач філософії доцент Володимир Савович Мулява, який також став Народним депутатом України.

Влітку 1990 р. відбулася ще одна подія, яка залишиться у літописі факультету. Чотири сту-

редок цього товариства, з ініціативи С. І. Дровозюка був обладнаний стенд цієї організації.

Вибори до Верховної Ради УРСР та місцевих рад народних депутатів у березні 1990 р. відзначалися значною активністю виборців. Ці вибори відбувалися за умов розширення гласності, внаслідок чого суспільство одержало значну інформацію про злочини радянської доби. Для України особливе значення мали відомості про політику комуністичного режиму, що спричинила Чорнобильську катастрофу, та поведінку владної верхівки у цей час. Ні викладачі, ані студенти історичного факультету не могли оминати таку важливу подію.

денти III–IV курсів Руслан Білецький, Ігор Лановий, Юрій Легун, Олександр Панасюк і випускник факультету, тоді співробітник краєзнавчого музею Юрій Савчук вирушили у кінний козацький похід на святкування 500-ліття Запорізького козацтва.

Це дійство відбувалося на місці розташування Чортомлицької Січі біля села Капулівка Нікопольського району Дніпропетровської області. Рівно місяць тривала подорож новітніх козаків українськими степами. Переважно верхи, а часом і пішки, у козацькому одязі, пострижені під «оселедець» і «макітру», ночуючи на колгоспних фермах, харчуючись у місцевих людей, хлопці долали свій непростий шлях. Того літа на могилу Івана Сірка

На шляху до Запорізької Січі

з'їхалися десятки, якщо не сотні тисяч людей з усієї України і з-за кордону. Вони добиралися автомобілями, поїздами, автобусами, літаками, навіть на велосипедах! Але єдині, хто приїхав верхи на конях, були козаки з Вінниці.

Восени того ж року вінницькі студенти Андрій Лактіонов і Анатолій Харкавий стали учасниками відомого голодування у Києві («революція на граніті»).

Суттєвий внесок колективу історичного факультету Вінницького педінституту у справу утвердження молодой Української держави підняв авторитет імені викладача, студента-історика. Мабуть, цим також можна пояснити і той факт, що декан факультету С.І. Дровозюк після проголошення незалежності України був призначений на високу посаду заступника представника Президента України у Вінницькій області.

■¹ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 1742. – Арк. 2; ■² ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 1886. – Арк. 161; ■³ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 688. – Арк. 6; ■⁴ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 688. – Арк. 37; ■⁵ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 768. – Арк. 12; ■⁶ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 1742. – Арк. 2; ■⁷ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 1740. – Арк. 1, 10; ■⁸ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 1748. – Арк. 1, 4; ■⁹ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 768. – Арк. 57, 60; ■¹⁰ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 870. – Арк. 12; ■¹¹ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2302. – Арк. 10; ■¹² ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 1742. – Арк. 3; ■¹³ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2302. – Арк. 8; Спр. 2529. – Арк. 3; ■¹⁴ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2472. – Арк. 7, 12; ■¹⁵ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2380. – Арк. 22–23; ■¹⁶ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 872. – Арк. 2–5; ■¹⁷ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 872. – Арк. 31–32; ■¹⁸ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 872. – Арк. 15, 16; ■¹⁹ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 1742. – Арк. 3; ■²⁰ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2232. – Арк. 3, 13; ■²¹ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2275. – Арк. 29; ■²² ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 1886. – Арк. 48; Спр. 2380. – Арк. 9; ■²³ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2529. – Арк. 9; Спр. 2380. – Арк. 19; ■²⁴ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 1740. – Арк. 6; ■²⁵ ДАВіО. – Ф. П. – 7160. – Оп. 1 – Спр. 58. – Арк. 43; ■²⁶ ДАВіО. – Ф. Р. 5050 – Оп. 2. – Спр. 74. – Арк. 121; ■²⁷ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2895. – Арк. 2. ■²⁸ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2895. – Арк. 9. ■²⁹ ДАВіО. – Ф. Р-5050 – Оп. 1. – Спр. 3187. – Арк. 6. ■³⁰ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2895. – Арк. 2; ■³¹ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 6. – Спр. 54. – Арк. 6. ■³² ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2951. – Арк. 38 ■³³ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 2966. – Арк. 2; ■³⁴ ДАВіО. – Ф. Р-5050, – Оп. 6, Спр. 69. Арк. 4; ■³⁵ ДАВіО. – Ф. Р-5050. – Оп. 1. – Спр. 3469. – Арк. 16; ■³⁶ Цитата з виступу С.І. Дровозюка на засіданні партбюро факультету 10 червня 1986 року. – ДАВіО. – Ф. 5050. – Оп. 2. – Спр. 191. – Арк. 32; ■³⁷ ДАВіО. – Ф. 5050. – Оп. 1. – Спр. 3647. – Арк. 6